

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra Historie

**OBSAHOVÁ ANALÝZA VELESLAVÍNOVA
KALENDÁŘE HISTORICKÉHO**

Magisterská diplomová práce

Olomouc 2020

Vypracoval: Bc. Michal Bárta
Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph. D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně, a pouze na základě pramenů a literatury uvedených v Seznamu použitých pramenů a literatury

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové Ph. D. za pomoc, cenné rady a ochotu kdykoliv poradit i přes nepříznivé podmínky. Dále děkuji Veronice Pavlíčkové za korekturu prvních verzí textu, cenné postřehy a trpělivost. V neposlední řadě potom děkuji své rodině za podporu, zázemí a trpělivost

Obsah

ÚVOD	6
1 HISTORICKÉ KALENDÁŘE.....	10
1.1 České a evropské dějepisectví v druhé polovině 16. století	10
1.2 Rysy humanistického pojetí historie v historických kalendářích	13
1.3 První historické kalendáře Paula Ebera	15
1.4 Konfesijní literatura – kalendář jako způsob boje s katolickou církví?	16
1.5 První české kalendáře Daniela Adama z Veleslavína a Prokopa Lupáče z Hlaváčova	18
1.5.1 Daniel Adam z Veleslavína.....	18
1.5.2 Prokop Lupáč z Hlaváčova.....	20
2 OBSAHOVÁ ANALÝZA VEESLAVÍNOVA KALENDÁŘE.....	22
2.1 Typologie zápisů	22
2.1.1 Personální členění	23
2.1.1.1 Zprávy o narození a úmrtí	23
2.1.1.2 Panovník	26
2.1.1.3 Říšská šlechta	30
2.1.1.4 Domácí šlechta	32
2.1.1.5 Duchovenstvo	33
2.1.1.6 Měšťané	40
2.1.1.7 Umělci a učenci	41
2.1.1.8 Možnosti dalšího členění	42
2.1.2 Geografické horizonty	42
2.1.2.1 České země	43
2.1.2.2 Svatá říše římská.....	45
2.1.2.3 Evropský horizont	46
2.1.2.4 Světový horizont.....	50
2.1.3 Náboženská tematika.....	53
2.1.3.1 Judaismus	54
2.1.3.2 Islám	56

2.1.3.3	Ostatní náboženské skupiny	57
3	ANALÝZA VELESLAVÍNOVA VNÍMÁNÍ REFORMAČNÍHO Hnutí .	59
3.1	Příběh reformace optikou jeho hlavních představitelů	59
3.2	Katolická reakce	62
3.3	Šíření reformace skrze říšskou šlechtu.....	64
3.4	Císařská a říšská politika	67
4	ZÁVĚR.....	71
5	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	73
6	RESUMÉ.....	76

Úvod

Osobnost Daniela Adama z Veleslavína není odborné veřejnosti nijak neznámou, spíše si dovolím tvrdit, že je tomu naopak. Jeho odkaz a dílo, ať už vydavatelské nebo autorské, zanechalo hlubokou stopu v pozdějších generacích a bylo ještě dlouho v aktivním oběhu ve společnosti. O tom máme zprávy nejen skrze to, že se jeho dílo stále tisklo a vydávalo, v případě druhého vydání historického kalendáře bylo spíše výjimkou, když některá z dobových měšťanských, či šlechtických knihoven jeho výtisk nevlastnila.¹ Ale existují i další faktory, které svědčí o jeho popularitě. Jednak jsou to dochované autorské poznámky, které si i v pozdějších staletích autoři připisovali na volný prostor stránky, ať už se jednalo o doplnění, či vyjádření souhlasu nebo nesouhlasu, je nám tento fakt důkazem, že Veleslavínovo dílo bylo aktivně čteno.² Dalším takovým ukazatelem jsou i pozdější cenzurní zásahy do díla, a to konkrétně v 18. století.³ Pokud pak vezmeme v potaz jeho vydavatelské dílo, tak o jeho popularitě svědčí především jeho pozdější obliba v 19. století, kdy se stalo vzorovým pro tzv. „veleslavínskou češtinu“. Dílo Daniela Adama z Veleslavína tedy nikdy nezapadlo a stále žilo a rezonovalo v myslích lidí.

Co se tedy vědeckého zájmu o jeho osobnost a dílo týče, prvotní zmínky můžeme spatřit již v další generaci historiků, a to konkrétně u Balbína, který se k Veleslavínově kalendářové formě dějin staví negativně: *„Souslednost času je duchem historie, jak však může být zachován pořádek, když jsou k jednomu dni zaneseny ty (události), které od sebe dělí staletí? Když se vypráví hned o pohřbech králů, hned o bitvách a teprve potom o jejich narození a když se píše*

¹ Viz k tomuto tématu HATÁKOVÁ, Jaroslava: *Měšťanské knihovny v Kutné Hoře v letech 1596-1626*. Diplomová práce. Olomouc, 2013, s. 54-63.

² Zmínka o tom např. FEJTOVÁ, Olga: *Veleslavínův kalendář historický z majetku pražského rodu Dvorských z Gryfů Hory*. In: *Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 15*. Praha, 1998, s. 97-124.

³ K tomuto tématu více DOLEŽALOVÁ, Markéta: *Jezuitská cenzura v Kalendáři historickém Daniela Adama z Veleslavína*. In: PETRBOK, Václav (ed.); LUNGA, Radek (ed.); TYDLITÁT, Jan (ed.): *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.-29.5.1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice, 1999, s. 356-363.

o vnukovi o něco později než o dědovi. Tento chaos věcí tak rozličných jistě paměť neupevňuje, nýbrž mate.“⁴ V druhé polovině 17. století se k jeho překladatelské činnosti vyjadřovali i další, např. Daniel Nitsch v předmluvě k druhému dílu Berly královské z roku 1709. O vědním zájmu v pravém slova smyslu můžeme hovořit až později, během 19. století. Jazykovou stránkou jeho děl se zabývali především Josef Dobrovský, F. M. Pelcl, Josef Jungmann, F. Tomsa nebo K. I. Thám.⁵ V této době se také poprvé objevily historické studie věnované jeho kalendářové tvorbě. Jednalo se však o prvotní studie ověřující hodnotnost jeho pramenné základny. Prvním z nich byl František Palacký ve své knize *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber*.⁶ Dalšími autory, kteří se v této době kalendářům okrajově věnovali, byli J. V. Rozum, který se zaměřil spíše na Veleslavínův životopis než na kritické hodnocení jeho práce, a J. Bidlo, který přináší porovnání mezi prvním a druhým vydáním kalendáře.⁷ V této době také vznikají různé útržkovité práce k jeho životu, dvě z nich k výročí jeho úmrtí k roku 1899, žádná z nich však nepřichází s ničím novým a jedná pouze o recyklaci již známých poznatků.

Ve dvacátém století již vznikají rozsáhlejší práce věnované Veleslavínovi především v kontextu vývoje humanistického dějepisectví. Stěžejními jsou v tomto ohledu především práce Josefa Polišenského a Zdeňka Beneše.⁸ Ve všech těchto příkladech se však jedná spíše o hodnocení kalendářové formy psaní v rámci ostatních metod v 16. století. Ani jednomu z autorů nešlo o to analyzovat obsahy kalendářů, ale spíše ukázat v nich nové myšlenky humanistické filozofie a nově vzniklé metody práce, především s pramennou základnou. Nejrozsáhlejším zdrojem k Veleslavínovu životu je doposud monografie Milana Kopeckého z roku 1962.⁹

⁴ ŽŮREK, Jiří (ed.) a kol.: Bohuslai Balbini rerum bohemicarum scriptoris incliti Bohemia Docta seu virorum ..., český překlad k dispozici v *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 287.

⁵ KOPECKÝ, Milan: *Daniel Adam z Veleslavína. Studie s ukázkami díla Veleslavínova*, s. 12.

⁶ PALACKÝ, František: *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber*. Praha, 1830.

⁷ ROZUM, Jan Václav: *M. Daniela Adama z Veleslavína práce původní*. Praha, 1853.
BIDLO, Jaroslav: *První a druhé vydání Veleslavínova Kalendáře historického*. In: *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 3, 1895.

⁸ POLIŠENSKÝ, Josef: *České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie*. Praha, 1963.
BENEŠ, Zdeněk: *K některým metodologickým problémům české předbělohorské historiografie*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 9.

⁹ KOPECKÝ, Milan: *Daniel Adam z Veleslavína. Studie s ukázkami díla Veleslavínova*. Praha, 1962.

Objevují se též dílčí studie věnované různým aspektům kalendářů. Zdeněk Malý se zabýval jejich závislostí na textu kroniky Vavřince z Březové.¹⁰ Vyšly také dva články, které se staly ideovým podkladem pro tuto práci, první z nich v roce 1982 v časopise *Acta universitatis Carolinae* od Nadi Štěpinové a Dany Vaigendové.¹¹ Ten se jako první pouští do prvotní předběžné obsahové analýzy kalendáře. To je zapříčiněno hlavně obrovským rozsahem pramenné základny k tomuto článku, jelikož si článek klade za cíl pouze vytyčit základní témata obsažená ve všech vydaných kalendářích, není však provedena hlubší analýza. Druhý ze článků je spíše popularizačního rázu a obsahuje v podstatě stejné informace.¹²

Tématem mé diplomové práce je tedy obsahová analýza druhého vydání Kalendáře historického z roku 1590 od Daniela Adama z Veleslavína. Práce si klade dva hlavní cíle. Prvním z nich je hlubší analýza vzorku zápisů vytvořeného ze dvou měsíců v kalendáři – ledna a února. Teprve takto užší vzorek zápisů totiž dovoluje důkladnější rozbor jednotlivých témat a informací v kalendáři obsažených. Analýza je prováděna trojím způsobem. Jednak je to pohled skrze aktéry zápisů – vytvoření obecných skupin zápisů, objasnění autorova postoje k jednotlivcům, ukázání možnosti cílené preference určitých osob/vrstev, nastínění možnosti skryté kritiky v kalendáři. Právě personální pojetí dějin se s humanismem stalo hlavním, mým cílem tedy je zaměřit se na to, jakým způsobem tento trend zasáhl do podoby zápisů v kalendáři. Druhý způsob je pohled skrze geografické horizonty práce, tedy cílem je, pokusit se rekonstruovat jakým způsobem a do jak velkého rámce, Veleslavín místně ukotvuje své zápisy. Právě 16. století je tím, v němž se velkou rychlostí geografické horizonty rozšiřují. A třetí pohled na vzorek je motivován snahou rekonstruovat, jakou optikou nazíral Veleslavín na jednotlivá náboženství, konfese a sekty stojící mimo společnost. Vznik nových konfesí je pro počátek 16. století příznačný,

¹⁰ MALÝ, Zdeněk: *Kronika Mistra Vavřince z Březové v českých humanistických kalendářích*. In: Časopis národního muzea CXXIX. Praha, 1960.

¹¹ ŠTĚPINOVÁ, Naďa; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 25-37.

¹² KUBŮ, Naďa – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 286-293.

mým cílem je tedy dokázat, že i Veleslavínova konfese měla vliv nejen na výběr zápisů, ale také jejich formulaci.

Druhým cílem práce je vypořádat se s Veleslavínovým pohledem na reformaci a situaci v říši během období náboženských válek a po něm. V práci jsem si též kladl za cíl zmapovat jeho postoj k císařské politice a protireformaci.

1 Historické kalendáře

Abychom se alespoň pokusili překlenout propast, která nás dělí od pochopení literárních, či jakýchkoliv jiných děl napsaných v minulosti, je potřeba zařadit dané dílo do kontextu doby jeho vzniku. Právě zaměření se na tento kontext nám pomáhá pochopit společenské vlivy, které byly určujícím faktorem působícím na autora. Tato optika nám také pomáhá rozkrývat důležité okolnosti jako je například autorův záměr. Můžeme si také začít klást otázky, proč je dílo psané daným způsobem nebo co byla, popřípadě mohla být, autorova inspirace. A teprve snaha aplikovat tuto optiku nás přibližuje pochopení dobové mentality.

1.1 České a evropské dějepisectví v druhé polovině 16. století

Byl to právě přelom 15. a 16. století, v němž se v celoevropském měřítku dokonal přerod v myšlení lidí. S šířícím se humanistickým pojetím historické práce se stále více do centra zájmu dostával člověk. V případě historické práce tedy můžeme hovořit o zesvětštění a sekularizaci myšlenek, o povaze historického vývoje a jeho poznávání. Tento fakt se projevil i tím, že autoři začali projevovat zájem o poznání skrze existující pramennou základu. Tuto pramennou základnu začali následně i v rámci možností kriticky hodnotit. Dalším z projevů těchto změn se stalo to, že historické práce začaly získávat své reálné využití v každodenním životě lidí. Nejznámějším příkladem jsou slavné příručky pro správné vládnutí, ale do této skupiny patří i dějiny jednotlivých státních celků apod. Tento způsob myšlení a práce se začal šířit z prostředí italských měst na konci 15. století nejprve skrze italské historiky působící v zahraničí a teprve v průběhu 16. století se objevují podobně laděné práce domácích historiků. V prostředí Svaté říše římské se tento fenomén začal projevovat v době vypjatých bojů mezi vznikajícím reformáčním hnutím a katolickou církví a byl touto situací silně ovlivněn.¹³ Právě zařazení kalendáře do proudu konfesijní literatury a vymezení jeho možné role v ní je věnována jedna z dalších kapitol.

Naprosto přesným příkladem takového způsobu myšlení a práce je právě Veleslavínův kalendář. Veleslavín, ačkoliv zmiňuje biblické dějiny, staví do středu zájmu především člověka,

¹³ KUTNAR, František; MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 63-70.

potazmo společnost lidí, a to buď společnost měšťanů, či obyvatel celého státního celku. V jednom případě se setkáváme v zápisech s Veleslavínovou polemikou s autory jeho pramenů. Často se jednalo o to, že si například jednotlivé prameny odporovaly v otázkách datace apod. Stejně tak můžeme uvažovat i o tom, že kalendářová forma psaní dějin měla i jinou než pouze historickou funkci. Jejími součástmi byly rozhodně i jakási paměťová a edukační složka. O první ze jmenovaných nelze pochybovat, už samotná forma tohoto pramene je koncipována k tomu, aby byly jednotlivé zápisy v určitých dnech čteny a připomínány. Edukační část lze spatřit v několika rovinách. Můžou to být morální ponaučení plynoucí buď z jednotlivých zápisů, případně některé ze zápisů jsou přímo k tomu určené. Ale můžeme to spatřit i ve snaze přiblížit některá čtenáři vzdálená místa, případně shrnout dějinný vývoj a dovést ho až do čtenářovy aktuální doby. Jedná se tedy v mnoha případech o snahu vysvětlit čtenáři současnou situaci v dané lokalitě prostřednictvím dějin.

Je však potřeba Veleslavínovu práci začlenit i do kontextu v rámci domácího prostředí. Výše nastíněné změny v myšlení a způsobu práce se nemohly vyhnout ani českým zemím. K prvnímu setkání s tímto humanistickým pohledem na dějiny došlo u nás již během 14. století skrze řád augustiniánů a skrze dvůr Karla IV., který přišel do kontaktu s prvními protagonisty italského humanismu Colou di Rienzo a Francescem Petrarcou. Jednalo se však o pouhý dočasný jev a tyto myšlenky se u nás dlouhodobě neuchytily. K druhému kontaktu došlo za doby vlády Jiřího z Poděbrad, skrze osobnost Eneáše Silvia Picollominiho a skupinku domácích učenců, kteří s ním byli v písemném kontaktu. K finálnímu úspěchu a proniknutí do zemí Koruny české došlo až na začátku 16. století, poté co se latinizující humanismus přeměnil a začal přijímat jazyky daných zemí. Teprve tehdy se stal převažujícím směrem v prostředí měšťanské vrstvy.¹⁴

V této době se společnost potýkala s dvojitou změnou. Jednak společensko-ekonomickou, kdy můžeme hovořit o vzrůstu moci a majetku šlechtické vrstvy, v případě měšťanské vrstvy naopak z ekonomicko-politického hlediska o úpadku, který se ještě prohloubil na konci 16. století.¹⁵ Zároveň šlo také o změnu náboženskou, která rozjitřila nálady ve společnosti a přinesla

¹⁴ BENEŠ, Zdeněk: Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví. Praha, 1993, s. 11-13.

¹⁵ KUBŮ, Nad'a – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: Historický obzor 3, 1992, č. 10, s. 286.

s sebou pro určitou skupinu obyvatelstva nutnost vytvoření nové argumentace a legitimizace. V souvislosti s touto změnou začal být v literatuře a umění obecně, ale také v osobní zbožnosti a dalších oblastech lidského života, kladen důraz na jiné hodnoty. Díky těmto změnám, ať už se týkají materiální či duchovní sféry člověka, můžeme v této době hovořit o vzrůstu zájmu o vzdělání. Velké pozornosti v oblasti vzdělávání se, především v druhé polovině 16. století, je věnováno šlechticům a jejich kavalírským cestám po Evropě, s kterými bylo vzdělávání na univerzitách nedílně spjato.¹⁶ Měšťanská vrstva však sehrála nejen roli pasivního příjemce vzdělání, ale právě města se stala v tomto ohledu centry. Právě vzdělání měšťané stáli za masivnějším šířením vzdělanosti mezi ostatní, a to například skrze vydavatelskou činnost. Ukázkovým příkladem je právě osobnost Daniela Adama z Veleslavína.¹⁷

Obecně řečeno se rozšiřovalo i žánrové spektrum historických prací. Tradičními pracemi podle literárněvědného dělení zůstaly především kroniky a historie. Rozlišení těchto dvou druhů prací však bylo a stále je nejednoznačnou záležitostí a sami autoři používali často raději obě varianty. V českém prostředí jsou stěžejní čtyři kroniky, jejichž vznik spadá do 30. – 50. let 16. století, *Bohuslava Bílejovského*, *Martina Kuthena ze Šprinsberka*, *Jana Dubravia a Václava Hájka z Libočan*. Především poslední zmiňovaná je nejčastějším Veleslavínovým zdrojem, co se týče domácích dějin, ale našli bychom mezi zdroji i ostatní. Každý z těchto tří autorů však za střed svého zájmu považuje něco jiného. V případě Bílejovského je to domácí utrakvistická víra, u Kuthena vzrůstající moc měšťanské vrstvy a v případě Hájka je to naopak šlechta a katolická církev. Základním znakem těchto prací je tedy příklon k jedné ze stran na základě autora původu a smýšlení. Dalšími žánry prací jsou tradičně anály, které již ale v této době stojí mimo hlavní proud historické práce, paměti, relace, epická poezie a „*silva rerum*“, jakési sbírky

¹⁶ Viz o kavalírských cestách obecně HOLÝ, Martin: *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a první třetině 17. století*. In: *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav AV ČR 21, (2005), s. 111-210; HOLÝ, Martin: *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a prvních desetiletích 17. století*. In: *HOP. Historie - Otázky - Problémy*. 1, č. 1 (2009), s. 13-34; Cesty jednotlivých šlechticů např. HOLASOVÁ, Andrea: *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*. In: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000. České Budějovice 5.-6. prosince 2000 / České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2001, s. 35-69; KNOZ, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa*. Praha, 2008.*

¹⁷ KUBŮ, Nad'a – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 287.

listin, akt a dalšího materiálu. Za nové, tedy humanistické formy práce, lze poté označit historické kalendáře a předmluvy k jednotlivým pracím.¹⁸

V tomto období, tedy v druhé polovině 16. století, psal svá díla i Daniel Adam z Veleslavína. Právě on je autorem překladů a zároveň vydavatel několika evropských a světových kronik a dalších evropských děl.¹⁹ Byl tedy velice dobře srozuměný s aktuální domácí i evropskou tvorbou, což se výrazně odráží i v jeho kalendáři. Už pouze fakt, že vydal soupis dějin v kalendářové podobě, je ukázkou toho, že byl dobře seznámen i s prostředím luteránských oblastí říše, jelikož první historické kalendáře tohoto typu vznikly právě tam. Tím nejslavnějším je *Calendarium Historicum* Paula Ebera. Veleslavín Eberovo dílo musel znát, jelikož ho v některých zápisech cituje a zároveň do kalendáře zařadil i zápis o úmrtí Paula Ebera, ačkoliv mu věnuje pouze jednu větu prostou jakýchkoliv dalších informací.

1.2 Rysy humanistického pojetí historie v historických kalendářích

Jak je zmíněno v předchozím bodě, byla kalendářová forma svým způsobem novou formou psaní dějepisných prací, ne však úplně. Ve své podstatě vychází první historické kalendáře z tradičních kalendářů světců. A stejně jako idea pro jejich vytvoření, je i způsob, kterým v nich autoři pracují s dějinami v určitých bodech věrný starší tradici. Je tedy potřeba krátce naznačit, v čem konkrétně se historické kalendáře liší a v čem naopak nikoliv od středověkého pojetí dějin.

Pokud vezmeme v potaz, že ve středověku můžeme hovořit pouze o několika málo formách psaní historických prací, jejich důležitým atributem byl důraz na časovou posloupnost, a to ať hovoříme o kronikách nebo historiích. Nejlepším příkladem tohoto faktu jsou anály. Humanistická historiografie se z tohoto trendu nevymanila a ani se o to nepokoušela. Všechny kroniky sepsané v 16. století jsou napsány v tomto duchu. Kalendáře jsou potom zářným příkladem tohoto jevu. Avšak i oni s sebou nesou v jistém ohledu nabourání jasně daného stylu práce skrze jakousi roztříštěnost. Ta se projevuje jednak v neucelenosti jednotlivých témat,

¹⁸ KUTNAR, František; MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 70-75; BENEŠ, Zdeněk: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*, s. 20-25.

¹⁹ KUTNAR, František; MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 70-84.

kteřá jsou rozdělena do mnoha zápisů, a jednak také tím, že u jednoho dne nalezneme zprávy z několika různých časových období.²⁰

Zdeněk Beneš označuje za dva důležité rysy humanistického způsobu práce otázky datace a místního ukotvení historické práce. Právě tyto dva fakty jsou přímo esenciálními pro tvorbu historických kalendářů. Že je pro kalendář důležitá datace, asi není třeba příliš široce rozebírat. Každý ze zápisů je datovaný stejným způsobem, od narození Krista, a uveden formulací „Léta xxxx ...“. O tom, jak byla vnímána geografická rovina historické práce se výstižně vyjádřil Jan Kocín z Kocinétu, současník a spolupracovník Daniela Adama z Veleslavína, v předmluvě k Eusebiově historii: „*A poněvadž historia bez chronologie, totiž vypsání časův, jest toliko pouhá rozprávka, bez geographie pak a chorographie, to jest vyměření země a vypsání krajín zhola slepá. Z té příčiny v čítání historií bedlivý pozor míti musíme na čas a na místo, kde se co sběhlo.*“²¹ Že tento pohled s ním sdílel i Veleslavín, je evidentní skrze jednotlivé zápisy. Geografickým horizontům kalendáře a bližšímu rozboru zápisů je věnována jedna z dalších kapitol.

Velice zajímavým bodem je způsob ověřování pravdy v dílech humanistických autorů. Toho je dosahováno trojím způsobem - skrze autoritu, analogie nebo znamení. Tento bod je pro kalendáře klíčovým, jelikož obsahují velké množství zápisů, jejichž autoři nebyli svědky a museli tedy důvěřovat v jejich pravost. Zvláště poslední zmínka je v kalendáři přítomna velice často. Téměř každá důležitá událost je uvedena znamením, povětšinou v Praze, a to i když se jednalo událost na druhé straně Evropy. Pokud v kalendáři nalezneme nějakou formu kritiky, či nesouhlasu, je to vždy v mezích těchto tří pravidel. Kritizuje-li Veleslavín například panovníka či šlechtice, nikdy ne skrze jeho autoritu, ale kritizuje pouze jeho osobní stránku.

Posledním bodem, který v tomto ohledu stojí za zmínku, je snaha o praktičnost a využitelnost děl. Tomuto požadavku byla díla přizpůsobována, a to například skrze jazyk, jeho úroveň, snahu osvětlit problémy, uvést souvislosti apod. Kalendářová forma je pak opět jednou z nejlepších ukázek tohoto trendu, jelikož byla přímo určena širším vrstvám, apelovala na jejich

²⁰ BENEŠ, Zdeněk: *K některým metodologickým problémům české předbělohorské historiografie*. In: Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5, 1982, č. 5, s. 9.

²¹ Tamtéž, s. 16.

vzdělanost a zápisy byly dostatečně jednoduché. Jak ještě rozeberu níže, často jsou zápisy koncipovány jako jakýsi „průvodce“ pro čtenáře, aby byl schopen pochopit situaci ve svém okolí.

1.3 První historické kalendáře Paula Ebera

Důležitými osobnostmi pro kalendářovou formu psaní dějin jsou dva luteránští teologové působící na univerzitě ve Wittenbergu, Paul Eber a Kasper Goltwurm. Zvláště dílo prvního jmenovaného je všeobecně známé a jeho *Calendarium Historicum* je považován za zdroj pro ostatní autory. Stejně jako Veleslavín, i Paul Eber pocházel z měšťanské vrstvy. Narodil se v roce 1511 ve městě Kitzingen, v dnešní spolkové zemi Bavorsko. V roce 1532 započal studium na univerzitě ve Wittenbergu, kde se potkal se svým pozdějším spolupracovníkem, slavným luteránským teologem Filipem Melanchtonem. Po úspěšném studiu byl přijat do univerzitních orgánů a poté se v roce 1541 stal stálým profesorem latinského jazyka. Pokračoval ve své univerzitní kariéře a později se stal univerzitním děkanem. Působil též jako kazatele a obdržel potom v roce 1559 doktorát z teologie. Vrcholem jeho působení na univerzitě bylo krátké rektorství. Krom svého kalendáře je autorem dalších textů, převážně s náboženskou tematikou. Známy se ale stal ale i pro svůj hudební odkaz. Paul Eber zemřel ve Wittenbergu v roce 1569.²²

Na Eberově kalendáři je evidentní, že byl pro Veleslavína i Lupáče vzorem. Již na první pohled je viditelné, že Veleslavínův kalendář je pojatý úplně stejným způsobem. Kalendář je rozdělen na jednotlivé měsíce a dny, v nichž jsou vepsány chronologicky seřazené zápisy. Celý kalendář je psaný v latinském jazyce, avšak obsahuje názvy měsíců a dnů v řečtině a hebrejštině. Počet zápisů je ve srovnání s Veleslavínem nesrovnatelný, většinou se jedná o několik málo zápisů. Stejně jako Veleslavínův kalendář obsahuje i Eberův kalendář na konci rejstřík.²³

²² Stupperich, Robert, "Eber, Paul" in: Neue Deutsche Biographie 4 (1959), S. 225 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118681524.html#ndbcontent>

²³ Osobnosti Paula Ebera a jeho dílu, bylo věnováno několik studií v německém jazyce, většina z nich vyšla v druhé polovině 19. století a první polovině 20. století – např. KIRCHNER, Johannes: *Paul Eber, der Schüler Melanchtons*, Leipzig, 1907; BUCHWALD, Georg: *Dr. Paul Eber, der Freund, Mitarbeiter und Nachfolger der Reformatoren. Ein Bild seines Lebens und Wirkens*, Leipzig, 1877. Nejaktuálnější studií je GEHRT, Daniel; LEPPIN, Volker: *Paul Eber (1511 - 1569) : Humanist und Theologe der zweiten Generation der Wittenberger Reformation*, Leipzig, 2014.

Postava Kaspera Goltwurma (1524-1559) stojí poněkud v Eberově stínu, a to nejen co se týče jeho díla, které nebylo tolik rozšířené jako Eberovo, ale i co se zájmu historiků týče. V českém prostředí není na rozdíl od prvního jmenovaného zmiňován ani v jednom z případů. Pocházel zřejmě ze stejné společenské vrstvy jako Eber, studoval nejprve v dnešním Tyrolsku a Itálii a později nastoupil na univerzitu ve Wittenbergu. Po studiu odešel do veřejné sféry a působil jako soudní kaplan v Marburgu a nakonec vstoupil do služeb Filipa II. Nasavsko-Weilburského. Po augsburském interimu se vrací na půdu univerzit. Jeho první kalendář „*Ein neues lustig Historisch Calendarium*“ z roku 1553 je z formální stránky totožný s Eberovým, na rozdíl od něj je však v němčině. Následoval „*Calendarium Historicum*“ z roku 1553 a mnohokrát vydávaný „*Kirchen-Kalender*“. Zda-li byl Veleslavín seznámen s jeho dílem, však z kalendáře vyčíst nelze, jelikož heslo k jeho jménu neobsahuje.²⁴

1.4 Konfesijní literatura – kalendář jako způsob boje s katolickou církví?

Jak už bylo v předchozím bodě naznačeno, na začátku 16. století dochází k zásadní změně ve smyslu vzniku tzv. reformačního hnutí. Jeho vznik s sebou potom přinesl zcela logickou potřebu vlastní legitimizace, vytvoření kontinuity a nalezení nové tradice. Jak zmiňuje ve své práci v souvislosti s protestantskou propagandou Jaroslav Miller, byla tato činnost motivována vytvořením a utužením komunity.²⁵ Téměř po celé 16. století tedy probíhá jakýsi boj mezi reformačním hnutím a katolickou církví, v souvislosti s tímto lze vymezit dva pojmy: reformace a protireformace. Tyto dva proudy spolu však válčily nejen na bitevním poli, ale i poli náboženském a myšlenkovém. V souvislosti s touto dobou, zvláště v prostředí Svaté říše, se hovoří o procesu „konfesionalizace“. Vznik tohoto pojmu, jeho formování a vývoj během 60.–

²⁴ K jeho osobnosti viz BRÜCKNER, Wolfgang: *Goltwurm, Kaspar*. In: *Enzyklopädie des Märchens*, Bd. 5. Berlin, New York 1987, s. 1394–1396; DENEKE, Bernward: *Kaspar Goltwurm. Ein lutherischer Kompilator zwischen Überlieferung und Glaube*. In: BRÜCKNER, Wolfgang (Hg.): *Volkserzählung und Reformation. Ein Handbuch zur Tradierung und Funktion von Erzählstoffen und Erzählliteratur im Protestantismus*. Berlin, 1974, s. 124–177; SILLER, Max (Hg.): *Kaspar Goldwurm Athesinus (1524–1559). Zur 450. Wiederkehr seines Todesjahres. Akten des 6. Symposiums der Sterzinger Osterspiele (Sterzing, 6.–8. April 2009)*. Innsbruck, 2011.

²⁵ MILLER, Jaroslav: *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha, 2012, s. 14.

70. let a jeho jednotlivé autory sleduje velice přehledně Josef Hrdlička ve své knize *Víra a moc*.²⁶ Stěžejními postavami této teorie jsou Heinz Schilling a Wolfgang Reinhard. Ačkoliv je jejich pojetí v některých bodech odlišné, obecně by se dal pojem shrnout jako proces formování raně novověkého státu, který zahrnoval církevně náboženské, mentálně kulturní, státně politické a sociální změny.²⁷ V případě českých zemí se potom hovoří převážně o konfesionalizaci šlechty, jelikož se po husitských válkách stala šlechta nejdůležitější složkou společnosti, která vlastnila velkou procentuální část země. V této práci k tomuto pojmu přistupuji velice zjednodušeně, a to spíše jako k procesu vytváření uzavřených skupin obyvatelstva odlišujících se náboženskou příslušností, které žijí vedle sebe a probíhají mezi nimi různé typy kontaktů, včetně těch konfliktních. Je totiž potřeba vnímat, že takových skupin existovalo vedle sebe na našem území hned několik a k úplné homogenizaci před 17. stoletím nedošlo.²⁸

Zvláště v souvislosti s vytvářením tradice a kontinuity je tento boj nejlépe vidět na rané produkci protestantských autorů, kteří se snaží vymezit vůči všemu, co považují za špatné, nemorální či úpadkové, a tím si zajistit vlastní legitimitu. Jako příklad uvádí profesor Miller dílo anglického autora Johna Foxe a jeho knihu *Book of Martyrs*, která popisuje úpadek katolické církve, a je jakýmsi „katalogem“ mučedníků za „pravou“ víru. Od katolické církve se tedy podle ní bylo potřeba odklonit.²⁹ Do podobného proudu literatury, která se vymezuje vůči starým pořádkům, řadí evropská historiografie i vznik žánru historických kalendářů. V podstatě tyto kalendáře, vzniklé v prostředí Wittenberské univerzity od žáků Martina Luthera, označuje za útok vůči katolickému způsobu myšlení a vnímání času. Zatímco původní katolické kalendáře světců vedou člověka k cyklickému vnímání času a staví ho do role pouhé loutky Božího záměru, která není schopna cokoli ovlivnit a v podstatě v jejich myšlení ani není tím hlavním objektem, jsou právě historické kalendáře Paula Ebera a Kaspera Goltwurma přelomové, jelikož jejich hlavním činitelem jsou jednotlivci a lidská společnost. Jejich vnímání času poté není

²⁶ HRDLIČKA, Josef: *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*. České Budějovice, 2013.

²⁷ Tamtéž, s. 8.

²⁸ Tamtéž, s. 8-30.

²⁹ Tamtéž, s. 15.

cyklické, ale lineární a plynoucí. Z jejich díla však víra a Bůh nevymizeli, ti jsou stále přítomní, avšak jejich přítomnost je znázorňována právě skrze příběhy lidí.³⁰

Nabízí se potom otázka, zdali o podobných ambicích můžeme hovořit i na příkladu domácích kalendářů. Na jednu stranu totiž jejich autoři nepocháží, na rozdíl od obou německých zástupců, z oboru teologie, a ani si nekladou za cíl věnovat se v kalendáři více církevním dějinám. V případě Veleslavína je výzkum tohoto tématu zahrnut. Na druhou stranu, co se týče Veleslavínova kalendáře, je evidentní, na čí stranu se v kalendáři přiklání ať už výběrem témat a aktérů pro zápisy, či jejich formulací apod. Svým způsobem tato kalendářová forma opravdu může být považována za protikatolickou a utužující komunitu reformační, a to skrze připomínání si určitých vybraných témat. O tom, že byl kalendář někdy přijímán velice kriticky, nám svědčí i poznámky připsané jednotlivými majiteli, či cenzura ze strany katolické církve.

1.5 První české kalendáře Daniela Adama z Veleslavína a Prokopa Lupáče z Hlaváčova

V druhé polovině 16. století již můžeme hovořit o plném rozvinutí myšlenek humanismus v prostoru zemí Koruny české, a to především v centrech kultury a vzdělanosti, tedy městech. Z tohoto prostředí pocházeli i oba autoři prvních kalendářů na našem území. Obecně vzato se jejich životní dráhy od sebe příliš nelišily a jsou nejspíš typickými zástupci života univerzitních vzdělanců druhé poloviny 16. století.

1.5.1 Daniel Adam z Veleslavína

Daniel Adam z Veleslavína se narodil v Praze dne 31. srpna 1546. Jeho rodiči byli Štěpán Adam, který byl nájemcem mlýnů na Starém městě pražském, a matka Regina, původem z měšťanského rodu z Kutné Hory. O jeho mládí se nedochovalo příliš zpráv. Nastoupil na artistickou fakultu pražské univerzity, kde v roce 1568 dosáhl bakalářského titulu a v roce 1569 obhájil titul mistra svobodných umění. Nějakou dobu po absolvování univerzity zde i působil jako pedagog. Jelikož právě v této době z univerzity odešel Veleslavínův učitel Prokop Lupáč z Hlaváčova, existují spekulace o možných sporech mezi nimi. Na univerzitě přednášel v letech

³⁰ SOERGEL, Philip M.: *Miracles and the Protestant Imagination: The Evangelical Wonder Book in Reformation Germany*. Oxford, 2012.

1569 až 1576. V roce 1576 se oženil s Annou Melantrichovou z Aventýna a z prostředí univerzity odešel. Tento fakt je v odborné literatuře vykládán jako typický pro tuto dobu, jelikož univerzita nedokázala jednotlivce materiálně zajistit, často proto absolventi odcházeli na místa učitelů, písařů apod. Sňatkem se tedy Veleslavín materiálně zaopatřil a začal pracovat v tiskařské dílně svého tchána. Po smrti Jiřího Melantricha Rožďalovského z Aventýna v roce 1580 spravuje dílnu Veleslavín, avšak pouze jako správce za nezletilého syna. Ten se po roce 1583 stává majitelem, ale umírá již v roce 1586. Jelikož ale v dalších letech vypukl spor o dědictví, nebyla Veleslavínova finanční situace vždy přívětivá a umírá předčasně v roce 1599.³¹

Veleslavín svým dosaženým věhlasem svého někdejšího učitele Prokopa Lupáče jistě překonal. To se projevilo jednak na dosahu jeho díla, které bylo vydáváno, čteno a žádáno i po jeho smrti, jednak zájmem nejen historiků, ale díky používání českého jazyka též bohemistů. Ačkoliv je středem vědeckého zájmu především jeho vydavatelská činnost, sám se, stejně jako Lupáč, pustil i do historické práce, je autorem dvou verzí historického kalendáře z let 1578 a 1590 a díla *Kroniky dvě* o založení země české z roku 1585.³²

Pro účely této práce stojí podrobný výzkum vydavatelské činnosti stranou zájmu, avšak některá vydávaná a překládaná evropská díla je potřeba zmínit, jelikož se pro Veleslavína stala pramennou základnou k vytvoření kalendáře. Jedná se především o *Karionovu kroniku světa*, *Hosiovu kroniku moskevskou*, *Vypsání města Jerusalému*, *Kocínovu historii církevní* a *Kroniku novou o národu tureckém*, *Flaviovu Historii židovskou* aj. Další výzkum těchto pramenů by pomohl k rozšíření a prohloubení kapitoly věnované geografickým horizontům. Co se týče dalšího výzkumu Veleslavínovy pramenné základny ke kalendáři, bylo by vhodné se zaměřit na jeho vztahy k univerzitě ve Wittenbergu a ke zdejšími autorům, jelikož právě skupina těchto

³¹ Viz k jeho osobnosti: KOPECKÝ, Milan: *Daniel Adam z Veleslavína. Studie s ukázkami díla Veleslavínova*. Praha, 1962, s. 17-20; VONDRA, Roman: *Osobnosti české historie*. Praha, 2009; s. 12-19; KUBŮ, Naďa – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 286-291; ŠTĚPINOVÁ, Naďa; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 32-34.

³² Viz k jeho vydavatelské činnosti: BOHATCOVÁ, Mirjam – HEJNIC Josef, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny (1578-1620)*, In: *Folia Historica Bohemica* 9, 1985, s. 291-388; KOPECKÝ, Milan: *Daniel Adam z Veleslavína. Studie s ukázkami díla Veleslavínova*. Praha, 1962, s. 20-83.

učenců je mu zdrojem ke spoustě zápisů. Z mnoha jmen jmenujme např. Martina Luthera, Filipa Melanchtona, Abrahama Buchholzera³³, Paula Ebera a vazby na tuto oblast měl např. i Jan Carion.³⁴

Veslavín vydal svůj první kalendář v roce 1578. V porovnání s druhým vydáním byl kalendář o značnou část kratší, přesné údaje o počtu zápisů nejsou v literatuře uvedené. Zmiňován je pouze fakt, že první vydání Veslavínova kalendáře bylo o něco málo rozsáhlejší než Lupáčův kalendář obsahující 2049 zápisů.³⁵ Rozdíl však nebyl pouze v počtu zápisů, Veslavín v druhém vydání zápisy též rozšiřuje a přidává odkazy na zdroje. Mnohem většímu prostoru se díky tomuto vydání dostává 16. století. Že se jednalo o velice populární díla, svědčí jednak dvojí a připravované třetí vydání, jednak také množství dochovaných tisků, jejich komentáře, cenzura apod.

1.5.2 Prokop Lupáč z Hlaváčkova

Stejně jako Veslavín, pocházel Prokop Lupáč z měšťanské vrstvy. Narodil se nejspíše v roce 1530 staroměstskému občanu Janu Lupáčovi a jeho ženě Anně, rodem z Rakovníka. Pro představu, z jaké vrstvy společnosti Prokop Lupáč pocházel, je důležitou informací, že jeho otec byl nejprve správcem kůru, poté učitelem a nakonec písařem. Ze tří synů byl Prokop jediným, který přežil mor v roce 1542. Na pražskou univerzitu nastoupil v roce 1555, o tři roky později získal bakalářský titul a v roce 1561 byl jmenován mistrem. Od tohoto roku po tři další působil jako rektor nymburské školy. Zároveň v této době získal i šlechtický erb a přídomek „z Hlaváčkova“. V dalších letech se vrátil na pražskou univerzitu a postupoval její hierarchií. Dosáhl nakonec titulu děkana. V roce 1569 z ne zcela objasněných důvodů požádal o místo radního

³³ Abraham Buchholzer (1529-1584) viz Schimmelpfennig, Adolf, "Buchholzer, Abraham" in: Allgemeine Deutsche Biographie 3 (1876), S. 481-482 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd119632187.html#adbcontent>.

³⁴ Johannes Carion (1499-1537/1538) viz Schultze, Johannes, "Carion, Johannes" in: Neue Deutsche Biographie 3 (1957), S. 138-139 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd119026376.html#ndbcontent>.

³⁵ Např. ŠTĚPINOVÁ, Nad'a; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5, 1982, č. 5, s. 27.

písaře v Domažlicích, které získal na přímluvu Sixta z Ottersdorfu. V městské radě této obce potom zasedal až do své smrti v roce 1587.³⁶

Během svého působení na univerzitě i později v Domažlicích byl aktivním v literární činnosti. Krom básnické tvorby a dalších spisů se věnoval i historické práci. Do této skupiny patří jeho jediná česky psaná historie o Karlu IV.³⁷ a kalendář z roku 1578.³⁸ V porovnání s Veleslavínovým kalendářem je na rozdíl od Veleslavínova psaný latinsky, obsahově se jedná o méně rozsáhlé dílo. Oproti poslední verzi Veleslavínova kalendáře z roku 1590 v podstatě obsahuje poloviční počet zápisů, konkrétně 2049. Kalendář zpracovává menší geografickou oblast, jeho hlavním zájmem jsou země Koruny české. Zápisy jsou méně obsažné, stručnější a Lupáč se nepouští do hlubších úvah v problematických oblastech, jako jsou např. konfesní záležitosti. Jedna z prvních verzí obsahovala i krátké básnické statě a cisiojany. Jako poměrně zajímavé téma se jeví vztah mezi Lupáčem a Veleslavínem a jejich vzájemné ovlivnění při tvorbě kalendářů. Je evidentní, že vztah mezi poslední verzí Veleslavínova kalendáře z roku 1590 a Lupáčovým existuje. Veleslavín Lupáče cituje a v některých případech i opravuje. Zdali se vzájemně ovlivňovali i při tvorbě prvních verzí, zůstává nejasné, stejně jako jejich osobní vztah mezi nimi.³⁹

³⁶ Viz k jeho osobnosti: TRUHLÁŘ, Antonín; HRDINA, Karel; HEJNIC, Josef: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha, 1966-2011, s. 219-220; HLAVÁČEK, Petr: *Kacířská univerzita: osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*. Praha, 2013, s. 93-96; KUBŮ, Naďa – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 286-291.

³⁷ *Historia o císaři Karlovi, toho jména čtvrtém, králi českém, sepsána a v nově vůbec vydána od M. Prokopa Lupáče z Hlaváčova. Item posloupnej pořádek vůdcův, knížat a kráľuov slávného kráľovství českého*.

³⁸ *Rerum bohemicarum ephemeris, sive Kalendarium historicum*.

³⁹ ŠTĚPINOVÁ, Naďa; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 32-34.

2 Obsahová analýza Veleslavínova kalendáře

2.1 Typologie zápisů

Při bližším zkoumání jednotlivých zpráv obsažených v druhém vydání Veleslavínova kalendáře je evidentní, že vytvoření obecného vzorce, jehož aplikací bychom byli schopni rozčlenit pramen do zcela přesných tematických celků, je v podstatě nemožné. Při tomto tvrzení vycházím jednak ze samotné povahy dokumentu, kdy druhé přepracované vydání kalendáře obsahuje celkem 4480 zápisů různého charakteru.⁴⁰ A jednak to nebylo ani záměrem autora.⁴¹ Moderních výzkumů tohoto pramene a vůbec pramenů podobného typu neproběhlo mnoho. Tento malý vzorek prací se zabýval kalendářem pouze velice okrajově, hlavní důraz byl kladen spíše na genezi kalendářové formy psaní historických prací, komparaci jednotlivých děl (ať už mezi Lupáčem a Veleslavínem, či dvou kalendářů Veleslavínových), odezvu společnosti na kalendářovou formu (jezuitská cenzura; kalendáře v majetku jednotlivých rodin), a pokud se dotkl samotného obsahu, věnoval se pouze jednomu obsahovému celku.⁴²

I přes velkou tematickou variabilitu jednotlivých zápisů i jejich strukturální nejednotnost lze vytvořit alespoň základní možnosti rozdělení pramene, ovšem vždy záleží, jakou optikou bude na takto obsáhlý pramen nazíráno. Abych zároveň demonstroval, v jakém množství jsou jednotlivá témata v kalendáři zastoupena, budou jednotlivé podkapitoly doplněny o statistiku. A jelikož je velká spousta zápisů formulována záměrně velice obecně bez většího subjektivního hodnocení. Pokud se tedy takové osobní hodnocení objeví, je důležitým ukazatelů toho, jak důležité téma pro autora bylo a jakou váhu mu přikládal. Je ale potřeba k tomuto dělení přistupovat velice opatrně, jednotlivé skupiny jsou pouze plody možných náhledů na problematiku a není vyloučeno, že jeden zápis by mohl být zařazen do několika skupin. Je tedy potřeba toto dělení vnímat jako jakousi pomůcku při práci s podobným druhem pramenů.

⁴⁰ KUBŮ, Nad'a – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 286.

2.1.1 Personální členění

Intuitivně prvním možným dělením kalendáře musí být rozdělení podle aktérů jednotlivých zápisů, jelikož takto je drtivá většina zápisů, zcela v duchu raně historického dějepiscectví, pojata.⁴³ Pouze velice malá část je zápisem něčeho, co by se netýkalo jisté osoby. Kalendář obsahuje časový horizont od biblických počátků přes starověký Řím až po autorovu současnost. Pro účel této práce jsem biblické a starověké osobnosti nebral v potaz, jelikož nejsou pro mou práci nijak relevantní.

2.1.1.1 Zprávy o narození a úmrtí

V obecné rovině se první dva druhy zápisů od sebe obsahově příliš neliší, nezávisle na původu aktéra totiž pokrývají danou událost (narození či úmrtí), nesou podobné druhy informací a lišit se mohou pouze tím, zdali Veleslavín dokázal k některým informacím dohledat zdroje, či jakou váhu přikládal dané osobnosti. Tyto dvě největší skupiny jsou zprávy o narození a úmrtí.

Zpráva o narození v drtivé většině obsahuje informaci o rodinné minulosti, příbuzenské vztahy, v případě některých významných jedinců též graficky znázorněný vývod z předků. Pokud se jednalo o významnější osobnost, jsou zde uvedeny také události z jejího života, případně je zde naznačen důvod, proč je tato osobnost pro zacíleného čtenáře relevantní. Takové zacílení na jakousi dobovou aktuálnost není výjimkou a dovádění zápisů do současnosti čtenáře je zajímavým jevem. Jako jeden z mnoha případů lze uvést například zprávu z roku 1586 věnující se svatbám saského kurfiřta Augusta:

„Léta M. D. LXXXVI. Kníže Augustus kurfirst saský, po smrti prvnější manželky své Anny rozené královny dennemarské, maje let věku svého přes LX. pojal sobě druhou manželku/pannu v letech XIII. Anežku Hedviku/dceru Joachyma Arnošta knížete anhaltského/a toho dne svatbu s ní měl v Desavě čtyry míle pod Wittemberkem nad Labem. Ale nebyl s ní živ přes XXXIX. dní; nebo hned druhého měsíce února XIX. dne život svůj dokonal. Chron. Arct. Ta se

*nyní zase vdala za Jana knížete Holšteinského/nynějšího krále dennemarského Christiana strejce.*⁴⁴

Pokud se jednalo o osobnost méně významnou, či velice brzy zemřelé dítě třeba i významnějších rodičů, mohl být zápis osekán na minimum obsahující pouze datum narození, jména rodičů, dožitý věk a datum smrti.⁴⁵ Příkladem může být smrt braniborského markraběte Jana:

„Léta M. D. LXXI. umřel Jan Markrabě brandenburský z Kustrýnu/v desítí dnech po bratru svém Joachymovi II. kurfirstu Brandenburském. Živ byl let LVII. měsíců V. a dni XIII.“⁴⁶

Druhou velice častou skupinou jsou zápisy o úmrtí. Tento druh zápisu je v drtivé většině taktéž nositelem informace o rodinných vazbách jednotlivce, může krátce shrnout jeho životní osudy a dílo (hlavně v případě umělců a vzdělavců), téměř u všech případů je také uveden důvod úmrtí. V závěru přináší obligátní informace o dožitém věku a může opět obsahovat přesah do čtenářovy současnosti (často například u říšské šlechty). V případě významnějších osobností, například u českých králů, kterým je věnovaný velký prostor, je informace o úmrtí velmi často doplněna dalšími zprávami, jež se týkají dalších podrobností, jako byla mše za zemřelého a pochování těla. Jako příklad několika možných variant zápisů, detailnosti líčení a rozsahu poslouží porovnání těchto dvou zápisů:

„Léta M. D. XIII. V sobotu před Devítíkem / umřel na morní bolest M. Václav Pacovský, Mistra Jakuba Žiže bratr / profesor, mathematicus a rector učení pražského. Nazejtří v neděli v kostele s. Havla pochován. Lupac. Výš XII. ledna.“⁴⁷

⁴⁴ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 25.

⁴⁵ Pokud Veleslavín zařadil i zápis o úmrtí, ve většině případů na něj čtenáře odkazuje. Stejně tak i v případech, kdy odkazuje na další události z jednotlivcova života. V zápise může být obsažen i odkaz na jeho pramenný podklad k danému tématu, či doporučení pro rozšiřující četbu.

⁴⁶ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 25.

⁴⁷ Tamtéž, s. 39.

*„Léta M. D. XLVII. V neděli před Hromnicemi, okolo XX. hodiny / Anna královna uher-
ská a česká, kteráž předtím v pátek umřela, poctivě a slavně pochována v kůru kostela s. Víta
na hradě pražském / při hrobě někdy císaře Karla III. Král Ferdinand s synem svým Ferdi-
nandem arciknížetem, a s arcikněžnami dcerami svými v černém oděvu za tělem mrtvým šel / a
k hrobu je doprovodil. Páni čeští a rakouští též přítomni byli / a před márami korunu, sceptrum
aneb žezlo a jablko, i jiné k tomu náležité věci nesli. Černým sukem všudy v kostele i v pokojích
královských obestříno bylo. A od toho času, chtějí tomu a pamatují Starší, že Čechové začali
po svých milých a přátelích smutek, to jest černý a dlouhý oděv, nésti. Byla paní boha bojící,
pravá matka chudých a potřebných lidí / jimžto almužen svatých ráda udílela / a kterýmž o
statky a hrdlo běželo, ty s pilností milostivou přimluvou svou při králi pánu a manželu svému
chránila. Po všem Království Českém, a nejvíce v Praze, všickni dobří smrti její litovali / a
veliký zármutek z něj měli. Syxt.“⁴⁸*

Oba druhy zápisů mají jasnou strukturu, kterou autor v podstatě nemění, pouze variují některé obsažené informace. Výjimkou mohou být zápisy opsané ze starších kronik, které k racionálně podané zprávě mohou připojovat odkaz na nadpřirozené jevy, špatná znamení předznamenávající smrt ku příkladu padající komety apod. Podobná rétorika se ovšem u těchto zápisů neobjevuje tak často v porovnání se zmínkami o epidemiích či extrémním počasí vedoucím k neúrodě. Že tento způsob uvažování byl stále v souladu s lidským uvažováním člověka druhé poloviny 16. století, může naznačovat i neozdrojovaná zpráva z roku 1551 o úmrtí saského kurfiřta Mořice:

*„Léta M. D. LIII. V noci strhl se náhlý a prudký vítr v Berlíně / a na zámku srazil hlavu
z kamenného obrazu knížete Mauryce kurfirsta saského, ale obrazu císařovu, a jiných knížat,
kteříž tu také postaveni byli, nic neuškodil. Potom po šesti měsících kníže Maurycius v bitvě
proti markrabovi Albrechtovi smrtečně postřelen zahynul.“⁴⁹*

Tento zápis je však v porovnání s ostatními atypický a snese porovnání pouze se zápisem událostí staršího data. To, že u zápisu chybí uvedený zdroj, by mohlo naznačovat i jeho

⁴⁸ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 53-54.

⁴⁹ Tamtéž, s. 18.

původ z možného doslechu, zvláště když vezmeme v potaz jistou dominantní pozici Saska mezi jinými říšskými zeměmi, čemuž ještě bude věnována pozornost níže.

Jediná skupina, která se strukturálně drobně odlišuje od tohoto obecného vzorce, je duchovenstvo, které v podstatě nehledě na fakt jedná-li se o papeže či biskupa, je téměř vždy omezeno na velice strohý zápis obsahující pouze informaci o narození či smrti, místo této události a délku svého působení. Tomuto fenoménu je věnován prostor níže.

Pro další práci jsem při vytváření statistik rozdělil takto široký vzorek do skupin podle dobové sociální stratifikace, jelikož přesně to je určujícím faktorem pro to, jaký druh zápisů se v souvislosti s nimi objevuje.

2.1.1.2 Panovník

V tomto případě se jedná o početně rozsáhlou skupinu, zahrnující škálu panovníků převážně z Evropského kontinentu, avšak nalezneme zde vzácně i významné osobnosti mimoevropské, např. Tamerlán či turecký sultán. I pokud ponecháme stranou geografickou rovinu, které je vyhrazena samostatná část, je potřeba uvést, že největší prostor zde dostávají logicky císaři svaté říše římské a čeští králové (nebo knížata). Tato skupina obsahuje největší počet zápisů, v měsíci lednu jich nalezneme 105, z čehož se 30 týká českých panovníků a 32 císařů. V měsíci únoru celkem 114, z nichž se 46 týká českých králů a 35 císařů.⁵⁰ Co se týče datace zápisů, do centra zájmu jsou postaveny především osobnosti a události druhé poloviny patnáctého století a století šestnáctého.⁵¹ Krom již výše zmíněné skupiny narození a úmrtí, jež se zde rozšiřuje o další členy královské rodiny, jejichž vazba na daného panovníka je vždy důrazně připomenuta, je spektrum témat velice široké. Tato šíře je způsobena jednak prací autora, který

⁵⁰ Tyto počty se mohou měnit v závislosti na tom, jak počítat české krále, kteří byli současně císaři. V takovém případě počítám podle toho, jakou titulaturu používá Veleslavín v prameni. Vždy totiž rozlišuje, zdali zápis pojednává o císaři nebo českém králi.

⁵¹ V měsíci lednu se jedná o 19 zápisů z 15. století a 24 zápisů z 16. století; v únoru o 28 zápisů z 15. století a 28 zápisů z 16. století. Převažují události druhé poloviny 15. století, v první se jedná krom několika výjimek zcela výhradně o Zikmunda Lucemburského a události spojené z husitskými válkami. Ve století 16. můžeme sledovat zcela jasné směřování zápisů směrem k Habsburskému rodu, o Jagelloncích za dva měsíce nalezneme pouze 6 zápisů.

byl při výběru omezen pramennou základnou, na níž byl závislý, a jednak tomu i odpovídá roztržitost kalendářové formy práce.

Prvním druhem zápisu, který se opakuje u této skupiny, jsou zápisy o volbách králem/císařem a následné korunovaci. Celkem se jedná o 33 různých zápisů o volbách panovníků, císařů nebo korunovacích jich samotných či jejich manželek, z toho 15 v měsíci lednu a 18 v únoru. Strukturálně jsou tyto zápisy jednotné a nezávislé na tom jedná-li se o krále či císaře, nevykazují téměř žádné odchylky. Vždy se jedná o strohou zprávu obsahující pouze informaci o tom, že v daném roce proběhla korunovace nebo volba, kdo byl korunován nebo volen a kým. V případě pro čtenáře méně známého prostředí, než bylo České království nebo Svatá říše římská, bývají uvedeny bližší informace. Nejpodrobnějším zápisem je zpráva o volbě Maxmiliána římským králem, která obsahuje i hodnotící popis samotného panovníka. To mohlo být způsobeno jednak opisem z použitého pramene a jednak též Veleslavínovým důrazem na vzdělání, které zmiňuje i v jiných případech. V žádném ze zápisů se však neseťkáváme s bližším popisem korunovačního aktu samotného, nebo dalších slavností s tím spojených.

„Léta M. CCCC. LXXXVI. Maximilián císaře Fridricha III. syn, arcikníže rakouské volen v Frankfurtě, ode všech kurfirstů za krále římského, v hodinu XI. před polednem korunován v Achu, X. dne dubna. Kraloval podle otce VII. let, III. měsíce, a XXIX. dní. Při volení když ho všecka knížata před otcem chválili / zvláště v tom, že dobře a ozdobně Latině mluvil a četl (uměl pak i francouzsky a vlašsky) odpověděl jim císař Fridrich: Nevím, jak nyní čte aneb mluví / než to dobře pomním, když byl ve dvanácti letech, že jsem se za něho bál / aby neb bláznem aneb němým nebyl. Měl pak toho času věku svého XXVII. let / toliko bez XXIII. dní. Bucholc.“⁵²

Druhým rozlišitelným typem zápisu jsou královské sňatky. V tomto případě se jedná o pouhých 9 zápisů, 6 z nich v měsíci lednu a 3 v únoru. Opět se nejedná o žádné podrobné popisy svatebního obřadu ani slavností, které se k této události jistě vázaly, jako spíše o stručné podání faktu. Většina z nich je pouhé shrnutí toho, kdy a kde svatba proběhla, jaké jsou rodinné vazby obou snoubenců, zvláště u nevěsty je původ popsán podrobněji. V některých případech zápis nese i další informace, ať už se jedná o výši věna, či jiné doplňující informace. Například v případě sňatku burgundského vévody je zmíněno založení Řádu zlatého rouna.⁵³ Pozorovat lze jednoznačně, že v případě českých králů jsou zápisy rozsáhlejší a podrobnější, to lze opět

⁵² ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 90.

⁵³ Tamtéž, s. 20.

krom dostupné pramenné základny přičíst i důrazu na tuto tematiku. I přesto, že je možným kritériím pro výběr zápisů věnována jedna z dalších podkapitol, je potřeba již zde uvést, že důležitým faktorem i v případě zápisů mimo české království, bývá vazba na Čechy či Veleslavínovi oblíbené panovníky zdůrazněna a v některých případech dostávají tato fakta větší prostor než zpráva samotná. Na zápise k roku 1343 lze demonstrovat způsob Veleslavínovy práce, kdy ozdrojovaný zápis doplnil ještě svou vlastní poznámkou:

„Léta M. CCC. XLIII. V pondělí masopustní / Kazimír II. král polský strojil svatbu v Poznani městě / dáváje dceru svou Alžbětu, Boguslavovi knížeti štětínskému / dav po ní věna dvadecti tisíc hřiven širokých grošův pražských / a výpravu na klénotech zlatých, i stříbrných č. Mechou. lib. 4. cap. 23. Z toho manželstva narodila se Alžběta, císaře Karla III. manželka / a císaře Zikmunda a Jana knížete gorlického matka.“⁵⁴

Třetím typem zápisu opakujícím se v souvislosti s panovníky, jsou jejich cesty. Jedná se o návštěvy císaře, či pobyty králů v jednotlivých městech. Tato skupina pojímá mnohem širší spektrum zápisů, než by se mohlo zdát, často je totiž zmiňována i přítomnost krále na různých konšelských radách, jeho příjezdy nebo odjezdy ze země a velký důraz je kladen například i na vydávání privilegií pro daná města. Ačkoliv se geografickému dělení věnuje kapitola níže, je potřeba zmínit dominantní pozici města Prahy, která jako centrum českých zemí logicky stojí velice často v centru zájmu a jiná místa v království jsou v tomto druhu zápisů zmiňována pouze výjimečně.⁵⁵ Pokud do této skupiny započteme i vydávání právních aktů, dostaneme celkový počet 31 zápisů za oba měsíce. Při bližším zkoumání těchto zápisů je patrné, že centrem zájmu je zcela jasně český panovník a jeho cesty/právní akty, jehož se týká celkem 22 zápisů, zatímco císaři 7 a zbylým evropským panovníkům pouze 2. Zcela mimo tuto skupinu ponechávám možnou účast panovníků na stavovských sněmech v Praze, kterým je věnována samostatná kapitola.

Co se obsahu a struktury zápisů týče, nelze vysledovat žádný jednotný použitý styl. Obecně lze snad pouze říct, že zápisy o císařských cestách jsou mnohem kratší, stručnější a pojednávají převážně o osobnostech Karla IV. a Zikmunda Lucemburského. Oblibu prvního ze

⁵⁴ ADAM Z VELES LAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 105.

⁵⁵ Za měsíc leden pouze tři zápisy nehovoří o Praze, a to konkrétně při pobytu Jiřího z Poděbrad na Moravě; pobytu Vladislava II. v Žatci spojený s urovnáváním místních sporů a pobytu Vladislava II. ve Vratislavi.

jmenovaných si lze poměrně jednoduše vysvětlit. Veleslavín Karla IV. považoval jistě za velice důležitou osobnost evropských dějin, navíc jeho život byl spjat s Prahou a založil zde Karlovu univerzitu. Veleslavínův zájem o vzdělání a kulturu je čitelný na mnoha případech, navíc sám byl této univerzity absolventem. V případě druhého jmenovaného podle zápisu soudím, že se nejednalo o sympatie, jako spíše antipatie. V souvislosti s ním se objevují v zápisech výjimečně i hodnotící prvky. Jedná se například o zápis pojednávající o pobytu Zikmunda Lucemburského v Norimberku, kde se píše: „... *co tam jednal, potom skutek ukázal / že všecku Říši proti Čechům zbouřil.*“⁵⁶ Antipatie vůči Zikmundovi lze přisuzovat jednak Veleslavínovu příklonu k „české“ straně vůči té „německé“, jednak také jeho názorovému odklonu od katolické církve, jak popíšu níže. V jednom z takových zápisů dokonce Veleslavín pouze odkazuje na literaturu, v níž je možné bližší podrobnosti dohledat.⁵⁷ O té části zápisů týkající se českých zemí a jejich panovníků, je možné naopak říci, že se téměř ve všech případech jedná o delší a mnohem detailnější zápisy, ať už se to jedná o vydávání právních aktů či pobytů ve městech. Zápisy se vyznačují velkou měrou popisnosti, a to v i případě z dnešního pohledu ne příliš významných událostí, jakou mohl být oběd Ludvíka Jagellonského v Praze, který je ale připomínán s velkou mírou detailů. To lze zřejmě přisuzovat zacílení autora na svou cílovou skupinu čtenářů, což byli hlavně pražští měšťané, jímž byl kalendář věnován.⁵⁸ Velké pozornosti se dostává postavám posledních Jagellonských králů a poté Ferdinandu Habsburskému, jehož apelace v Praze, nařízení a cesty jsou opakovaně a podrobně popisovány. Jako příklad uvádím výše zmiňovaný pobyt Ludvíka Jagellonského v Praze, který nejlépe vystihuje tento druh zápisů a také výborně demonstruje míru vylíčení podrobností, které bychom čekali v případě jiných zápisů:

„Léta M. D. XXIII. V neděli na den s. Přišky / Ludvík král uherský a český s královnou svou Marií / s knížetem Karlem Minsterberským a předními dvořany, na rathauze staroměstském v rádní světnici (pozván jsa od Pražanův) obědval. Po obědích turnaje, kolby a kratochvíle od XXII. hodiny až do první na noc provozovány / a král sám nad jiné rytířsky sobě

⁵⁶ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 10.

⁵⁷ „*Léta M. CCCC. XX. Císař Zikmund do Vratislavě přijel. Co tam dobrého dělal, dočteš se v Hájkově kronice listu CCC. LXXVII a v kronice Eneáše Sylvia kapitole XXXIX.*“, s. 13

⁵⁸ ŠTĚPINOVÁ, Naďa; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 28.

*počínal. Královna s pannami svými z domu u Zlaté trouby té kratochvíli se dívala. Mnohým to bylo nelibé, že se král ku pražanům tak nachýlil / a nejedni mu radou svou bránili / aby toho nečinil. Hagek. Lupac.*⁵⁹

Poslední typ zápisů, které se objevují v souvislosti s panovníky, by se dal obecně shrnout pod pojem „události“. Jedná se o skupinu velice nesourodou, která zahrnuje různý typ sdělení. Nejčastěji jsou to bitvy či tažení, zprávy o vypálení měst, diplomatická jednání, uzavírání smluv, příjezdy poselstev apod.

2.1.1.3 Říšská šlechta

Druhou velkou skupinou po panovníkovi, která je v kalendáři velice hojně zastoupená, je říšská šlechta, kterou takto vydělují oproti šlechtě domácí, se kterou tato skupina, co se týče vlivu a moci, nesnese srovnání. Typologie zápisů u této skupiny rozhodně není tak rozsáhlá jako v případě panovníků a zahrnuje v podstatě pouze čtyři druhy zápisů: narození, úmrtí, sňatky a ostatní „události“. Početně ale celá tato skupina dosahuje podobného počtu zápisů jako čeští panovníci nebo císař, což je zcela logicky důsledkem toho, že se jedná o mnohem početnější skupinu. V měsíci lednu nalezneme 33 zápisů, v únoru potom dokonce 44 zápisů. Velice zajímavé je však časové rozložení těchto zápisů, zatímco u panovníků je toto rozložení mnohem více vyrovnané, u říšské šlechty z velké části převažují události 16. století.⁶⁰

Struktura zápisů se tedy neliší od toho, jak již bylo popsáno v předešlé podkapitole. Zápisy o narození a úmrtí nesou stejný druh informací a ve většině případů se jedná o stručné zprávy. Větší míru detailnosti lze spatřit u zpráv ze Saska, případně u ostatních, které nesou odkaz k českým zemím.

Zajímavým zjištěním je, že skrze určité postavy, které se v těchto dvou měsících opakují, je čtenářům přibližován obraz důležitých událostí probíhajících v Říši i mimo ni. Konkrétně se jedná o císařského vojevůdce a diplomata Lazara von Schwendi, jehož počínání v Uhrách je mapováno v několika příspěvcích, např.:

⁵⁹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 32-33.

⁶⁰ Pro leden se jedná o 30 zápisů ze zmiňovaných 33, v únoru o 31 ze 44.

„Léta M. D. LXVII. Lazar Šwenda hejtman vojska císařského, oblehl v Uhřích město Munkatsch řečené / a vzal je čtvrtého dne. Borek.“⁶¹

Ještě lépe je to vidět na saském příkladu, kterému se jednak dostává největší pozornosti, jednak jsou tyto zápisy mnohem více detailní a často jsou i doprovázeny citově zabarveným hodnocením. Velké pozornosti se dostává událostem tzv. šmalkaldské války. Tento náboženský konflikt ve Svaté říši, který předcházel pozdějšími augsburskému míru a náboženskému smíru je zde pozorován optikou člověka, který zjevně není příliš nakloněn katolické straně. To soudím podle několika nalezených zápisů, jejichž hlavním hrdinou je postava Jana Friedricha I. Ten je postaven jako hlavní aktér proti svému příbuznému Mořici Saskému, a ačkoliv je v podstatě poraženým, stále zůstává tím, skrze něhož je příběh vyprávěn.⁶² V obsahu dalších měsíců se vyskytuje i vyvrcholení tohoto konfliktu, a to konkrétně dne 24. dubna v zápisu týkajícího se bitvy u Mühlberka:

„Léta M. D. XLVIII. Týž Hanuš Fridrych I. kurfiřt saský, v druhou neděli po Velikénocy, poražen a jat od císaře Karla V. nedaleko od městečka Milperku u Labe / a v vězení císařském za pět let a XXV. dní držán. Kurfirst ačkoli raněn v levé líce, žádnému Hispánu ani husaři dáti se nechtěl / než nějakému Tylovi z Trotu Němci. Když k knížeti albanskému veden byl, na té cestě pozdvihu oči k nebi, a srdečně vzdychaje k Bohu promluvil: Smilůj se nade mnou Pane / My jsme již tu. Potom přiveden k císaři řekl: Nejmilostivější císaři / ted' se Vaší císařské milosti jatý dávám / a poníženě prosím, račte mne opatřiti vězením na kníže náležitým. Odpověděl císař: Budeš opatřen podle zasloužení, já vím co na mne sluší ...“⁶³

Veleslavín tedy evidentně uznává císaře Karla V. vítězem, avšak už ten fakt, že příběh vypráví skrze poraženého, kterého líčí jako mučedníka, nikoliv jako odpadlíka nebo zrádce je ukázkou jeho myšlení.

Další často zmiňovanou osobností je August Saský, kterému je taktéž věnováno několik příspěvků od jeho svateb, narozených dětí po válečné skutky. Takových podobných příkladů

⁶¹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 29.

⁶² Viz ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 25.

⁶³ Tamtéž, s. 226.

individualit, skrze něž je podáváný narativ vybraných dějinných událostí je v kalendáři ale mnohem více.

2.1.1.4 Domáci šlechta

Třetí početnou skupinou, které je věnován prostor, je domácí česká šlechta. Ačkoliv by se dalo očekávat, že se domácí šlechtické reprezentaci bude dostávat velká pozornost, opak je pravdou. Početně se jedná v poměru s předchozími skupinami o méně početnou skupinu. Za měsíc leden se jedná o 26 zápisů, v únoru o pouhých 12 zápisů. Typologicky se jedná o tři druhy zápisů – narození, úmrtí a sňatky. Časově lze hovořit opět o mírné převaze 16. století.⁶⁴

Strukturálně se jedná o velmi strohé zápisy, ve většině případů bez bližších detailů. Více prostoru dostávají pouze významnější představitelé z řad nejvyšší šlechty, a nebo zemští úředníci spojení svým působením s Prahou.⁶⁵ Pozitivnímu hodnocení se dostává i šlechticům, kteří buď byli sami vzdělání, nebo svým působením pozitivně přispěli k šíření kultury a vzdělanosti.⁶⁶ Náboženská otázka nebyla v tomto případě nijak výrazně reflektována, výjimkou je pouze zmínka u novoutrakvistického šlechtice Jana Hlavsi z Liboslavi, o kterém Veleslavín píše: „... člověk dobrý, pobožný, zasloužilý / a v mnohém protivenství a kříži pro víru a spravedlnost zkušný...“⁶⁷ Jak se pokusím ještě vysvětlit v dalších kapitolách, nemělo pro Veleslavínův výběr událostí vyznání příliš velký vliv.

Zvláštní kategorií zápisů, která do této skupiny částečně patří, jsou stavovské sněmy. Tato skupina zápisů stojí trochu stranou, jelikož nesplňuje základní předpoklad, že některý ze šlechticů je jejím hlavním aktérem. Veleslavín všechny zápisy tohoto druhu uvozuje formulí „*Sněm stavů království českého na Hradě pražském v přítomnosti ...*“. Jedná se celkem o 24 zápisů, 12 v každém z měsíců. Časově hovoříme v drtivé většině o 16. století, pouze 5 z nich je ze století 15. Jedná se o dlouhé zprávy, zahrnující seznamy lidí přítomných na jednání a popis

⁶⁴ V měsíci lednu je to 14 zápisů z 26, v únoru je bilance mezi 15. a 16. vyrovnaná v počtu 5 zápisů.

⁶⁵ Konkrétně se jedná o úmrtí Menharta z Hradce, obsahující i shrnutí jeho života, viz str. 63; úmrtí Václava Vratislava z Mitrovic viz str. 63; úmrtí Viktorina Bočka z Kunštátu viz str. 3; aj.

⁶⁶ Viz narození Jana Staršího Hodějovského z Hodějova viz str. 13; úmrtí Jiřího Mehla ze Střelice viz str. 42.

⁶⁷ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 33.

jednání samotného. Spektrum témat je široké a zahrnuje vše od zemských soudů, berní po císařské edikty.

2.1.1.5 Duchovenstvo

Čtvrtou skupinou je duchovenstvo. Hierarchicky se na první pohled jedná o různorodou skupinu, obsahující veškeré zástupce od papeže, přes arcibiskupy, biskupy až po nižší klérus. Zdálo by se tedy, že je potřeba řešit každou danou skupinu zvlášť. Při bližším zkoumání pramenů jsem však z několika důvodů, které postupně rozeberu níže, rozhodl zahrnout vše pod jednu podkapitolu. Prvním z argumentů je počet zápisů, které se v kalendáři objevují. Pokud bychom počítali každou skupinu zvlášť, s ohledem na možnou geografickou různorodost, jednalo by se o velice slabě zastoupené skupiny. Druhou stránkou věci jsou zápisy samotné. Jak budu ilustrovat níže, jedná se v drtivé většině velmi strohé zápisy, postrádající jakýkoliv detail. Je tedy evidentní, že až na výjimky událostí mající dopad pro české země, stojí tato část společnosti zcela mimo Veleslavínův zájem.

První skupinou, kterou tedy lze nalézt jsou papežové. Jak už jsem zmiňoval výše, jedná se o početně velmi slabou skupinu zápisů, vezme-li v potaz, jak velký prostor dostávají jednotliví císaři a králové. V měsíci lednu i únor se jedná o shodný počet dvanácti zápisů. Tyto zápisy jsou v časovém horizontu od 5. do 16. století. Opět mírně převažují zápisy z „aktuálního“ 16. století.⁶⁸

Tematicky je skupina chudá. Rozlišit můžeme v podstatě pouze čtyři druhy zápisů a to: narození, úmrtí, volba papeže a papežské buly a jiná vyhlášení. V případě zápisů o narození a úmrtí se setkáváme s velice strohými zápisy, které obsahují pouze datum a místo narození, a pokud vůbec přináší nějaké rozšiřující informace, jedná se o maličkosti. Zajímavým zápisem je únorový zápis o smrti papeže Julia II., v němž se dočteme, že za jeho působení začal kázat Martin Luther.⁶⁹ Zde se nabízí otázka, zdali tento drobný detail svým významem nepřevyšuje původní sdělení, což ale zřejmě záleží na tom, jakou optikou čtenář tento zápis četl. Další tři

⁶⁸ V měsíci lednu se jedná o 6 zápisů z 12, v únoru již o jeden zápis převažuje 15. století se svými náboženskými problémy v počtu 4 zápisů.

⁶⁹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 100.

zápisy jsou vybrány pro ilustraci strohosti těchto zpráv, v druhém příkladu se jedná o nejdelší zprávu z obou sledovaných měsíců.

„Léta M. D. II. V hodinu VI. minut L. po poledni / Narodil se v Bononii Řehoř XIII. papež římský“⁷⁰

„Léta M. CC. LXXVI. Umřel papež Řehoř X. Byl Vlach z rodu hrabat placentinských / a slaul prvé Theobaldus. Ten léta M.CC.LXXIII. držel concilium v Leonu / na kteréž sjelo se pět set Biskupův, šedesát opatův, a tisíc prelátův. Předně rokováno o tažení proti pohanům a / sjednání Řekův s Římany.“⁷¹

„Léta M. D. III. Papež Pius V. (prve slaul Michael Gislerius), narodil se v hodinu osmou, minut XLIII. po poledni.“⁷²

Druhý typ zápisů jsou volby jednotlivých papežů. Ani v tomto případě se nejedná o nijak rozsáhlé zápisy, objevuje se zde pouze data volby, předchozí papežové, doba, po kterou byl dotyčný papežem a výjimečně detailnější zmínky o významnějších činech či předchozím životě. Např.

„Léta M. D. XII. Hadrianus VI. Belga rodem z Traiectu aneb z Utrichu člověk velmi učený a praeceptor císaře Karla V. papežem římským učiněn. Ten jména svého křtěného nezměnil. Spravoval církev římskou jeden rok, osm měsíců a šest dní. Onuphr.“⁷³

„Léta M. D. LXVI. Pius V. (prve slaul Michael Gislerius cardinalis alexandrinus) po smrti Pavla III. papežem římským učiněn. Surius.“⁷⁴

⁷⁰ Tamtéž, s. 15.

⁷¹ Tamtéž, s. 20.

⁷² ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 31.

⁷³ Tamtéž, s. 18.

⁷⁴ Tamtéž, s. 16.

Posledním druhem zápisů jsou papežské buly a činy. Ani v tomto případě se nejedná o detailní zprávy, v nichž by bylo možné dohledat bližší detaily. Navíc se jedná o nejméně početnou část, jedná se o pouhé dva lednové zápisy. Přednost mají zprávy, které se přímo dotýkají českého království. Zde se jedná převážně o dobu husitských válek, vyhlášení křížové výpravy proti Čechům, papežské schizma a jeho řešení v podobě koncilů apod.

Druhou skupinou jsou po papežích logicky arcibiskupové a biskupové. Jedná se o skupinu, která je počtem zápisů srovnatelná s papeži, ačkoliv je její základna mnohem širší. Jedná se celkem o 29 zápisů, z toho 18 lednových a 11 únorových. Tematicky se jedná opět především o zápisy o narození a smrti, jmenování arcibiskupem nebo biskupem a další události jako byly například cesty na koncily. Rozsahem a detailností zpráv jsou obě skupiny srovnatelné. Ani zde nenalezneme velkou míru detailnosti, co se jednotlivých osobností týče. Jedinou výjimkou jsou postavy pražských a olomouckých biskupů, ani ne tak důrazem na jejich postavy, ale spíše zaměřím na vylíčení dějin těchto úřadů. Při bližším zkoumání se také ukazuje, že rozsahově bohatší jsou též starší zápisy než ty Veleslavínovi časově bližší. To si lze vysvětlit dvojitým způsobem. Jednak nedostatkem pramenné základy a v případě žijících osob snaha nevyvolat kontroverzi. Srovnat lze například tyto tři zápisy:

„Léta M. D. LXVII. Umřel v Kobolency mezi druhou a třetí hodinou Ioannes de Leya arcibiskup a kurfirst trierský. Po něm Jakub ab Eltza. Beuther.“⁷⁵

„Léta M. XXX. Umřel Izo aneb Hyza biskup pražský pátý. Slaul Izo bílý od bílé aneb šedivé hlavy / neb byl letitý a obstarožný. Dobrého života a chvalitebného obcování / užitečného církvi a lidu, jak učením, tak i příkladem. Při dvoře svém ustavičně XL. (Olomucen. má toliko čtyry) chudých lidí choval / a každého dne stravou i oděvem opatroval. Seděl VII. let. Čti o něm více v Kronice Hájkově. Na místo jeho volen Severus, kterémuž Čechové vůbec říkali Šebíř. Hajek. Cosm.“⁷⁶

⁷⁵ ADAM Z VELESЛАVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 76.

⁷⁶ Tamtéž, s. 54.

„Léta M. D. XXVI. V outerý masopustní / narodil se Antonín z Mohelnice, arcibiskup pražský, v Mohelnici na Moravě“⁷⁷

Na těchto příkladech jsou prezentované obecné závěry krásně demonstrovatelné. Zároveň jimi lze podpořit mé hypotézy ohledně rozsahu jednotlivých příspěvků.

Posledním druhem zápisů pro tuto skupinu jsou velice skromné zmínky o činnosti arcibiskupů a biskupů. Takových zápisů nenajdeme mnoho, jedná se o pouhé tři zápisy.

Nabízí se u této skupiny také otázka, zdali výběr některých příspěvků a volba slov při jejich formulaci nemohlo být posuzováno jakožto kritika církve. Krom již výše zmíněné zmínky o Lutherovi, je prvním z takových zápisů zmínka o „husitském arcibiskupovi“ Janovi z Rokycan:

„Léta M. CCCC. LXXI. V pátek na den stolování s. Petra / umřel v Praze mistr Jan z Rokycan, volený arcibiskup pražský a slavný kazatel v kostele Panny Marie před Tejnem v Starém městě pražském / a v témž kostele nazejtří v sobotu, v přítomnosti královny Johanny, u oltáře Matky boží před sakristou, poctivě pochován. Byl syn jednoho chudého kováře na předměstí rokycanském. Před smrtí svou k kněžím, když ho navštívili mluvil tato slova: Pomněte mne kněží / že přijde čas, kdy vašimi hubami vláčeti budou po zemi. Pakli budete stáli v pravdě Kristově / kněz věrný tak vzácný a milý bude lidu, jako angel boží. Král Jiří když o smrti jeho uslyšel, ulekl se a řekl: My také brzo za ním půjdem. A tak se stalo / že sotva čtyři neděle po něm trval / umřev XII. dne března. Eteostichon vetus...“⁷⁸

V tomto zápise lze Veleslavínovo zaujetí vůči katolické církvi vyčíst hned z několika indicií. První z nich je označení Rokycany jakožto arcibiskupa. Ten se jím, ač o to celý život usiloval, nakonec nestal a Veleslavín to v jednom z dalších zápisů přiznává, ačkoliv i tam ho opět arcibiskupem nazývá.⁷⁹ Druhou věcí je ten fakt, že Veleslavín vůbec zcela nekriticky dává

⁷⁷ Tamtéž, s. 83.

⁷⁸ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 103.

⁷⁹ „Léta M. D. L. XXXIX. Let. Antonín z Mohelnice Biskup Vídeňský, za Arcibiskupa Pražského, skrze otevřené Mandáty Císaře Ferdinanda vyhlášen. Od smrti Kunráda, Arcibiskupa, kterýž umřel léta M. CCCC. XIII. až do tohoto roku C. XXXIX. let. Tak dlouho česká země neměla žádné Arcibiskupa. Ačkoli mezi tím M. Jan z Rokycan volen byl za arcibiskupa pražského, ale k dotvrzení svému a v dokonalou possessii nikdy nepřišel.“, s. 23.

prostor posledním slovům „kacíře“, v nichž zaznívá, že přijde doba, kdy kněží budou stíháni za své názory, a že mají „být stáli v pravdě Kristově“, což optikou tehdejšího čtenáře znamená zůstat v odporu vůči katolické církvi.

Druhým takovým zápisem je zpráva o polském biskupovi Zawisza Kurozweckim:

„Léta M. CCC. LXXXII. Umřel Zaviše z rodu Růžovského, biskup krakovský. Někteří piší / že se zabil leza na stoh za sedlskou děvkou / aby s ní vůli svou provedl / když se s ním žebřík zvrátil. Mechou. Cromer.“⁸⁰

Zde se poté nabízí otázka, zdali se jednalo o kritiku nebo vzhledem ke stručnosti a poměrně nestrannému přístupu autora o pouhou kuriozitu. Zůstává však otázkou, z jakého důvodu byla taková zpráva zařazena a nebylo-li lepší její vynechání.

Třetí příklad není jedním zápisem, ale sérií zápisů se stejnou tematikou věnující se kolínskému arcibiskupovi a kurfiřtu Gebhartu Truchsesovi. Ten se v roce 1583 odklonil od katolické církve, oženil se s jeptiškou, konvertoval ke kalvinismu a pokusil se jako světský vládce provést tuto změnu i s celým regionem což vyústilo v tzv. kolínskou válku. Výklad těchto dramatických událostí, u kterých musíme vzít v potaz aktuálnost pro čtenáře (kalendář vyšel v roce 1590), je Veleslavínem ve srovnání s ostatními zápisy poměrně detailně zachycen. Ač Veleslavín nekoncepuje svůj text nijak útočně, ani se otevřeně nestaví na jednu či druhou stranu, z jeho volby slov při pojmenování změny v náboženství u duchovně-světského vladaře, což nazývá svobodnou volbou náboženství, vyplývá, že straní spíše protestantské straně. Ani „odpadlíka“ od víry nenazývá kacířem atd. Tato rétorika je pro Veleslavína příznačná a používá ji ve všech případech změny v náboženství, například u ostatních říšských knížat.⁸¹ V tomto případě se však muselo jednat o ještě více ožehavé téma a kritika by jistě z úst člověka stranícího katolické straně zazněla.

⁸⁰ ADAM Z VEESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 23.

⁸¹ „Léta M. D. XLVI. Fridrich Falckrabě a Kurfiřt učinil v Heydelberce proměnu v náboženství též v Falcu a jiných zemích svých. Buch.“

„Léta M. D. LXXXIII. Gebhart Truchses z Walburgu, arcibiskup a kurfirst kolínský / zasnoubiv sobě nedávno před tím manželku Anežku hrabinku z Mansffeldu, kteráž byla jeptiškou v klášteře Girisheim / zjevným a otevřeným mandátem svobodu v náboženství, vedlé konfesi augsburské, na panstvích a v zemích svých obyvatelům a poddanným propustil. Pro tuto příčinu dán od papeže do kládby / arcibiskupství zbaven / a na místo jeho Arnošt kníže bavorské a biskup lutichský dosazen. Michael ab isselt lib 2. belli Colonien“⁸²

„Léta M. D. LXXXIII. Bonna město arcibiskupa kolínského, kteréž s lidem svým držel Karel Trukses, bratr Gebharta Truksesa z složeného arcibiskupa, toho dne od obležených vojákův i s hejtnanem Karlem dáno v moc Arnoštovi knížeti bavorskému, v nově od kapitoly kolínské arcibiskupu volenému. Karel Trukses do vězení dán...“⁸³

Dalším zápisem ze stejné geografické oblasti a stejného charakteru, avšak dřívějšího data je zmínka o Heřmanu kurfirstu Kolínském z roku 1547.

„Léta M. D. XLVII. Heřman kurfirst kolínský složen z arcibiskupství z poručení papeže Pavla III. a císaře Karla V. Na místo jeho volen Adolf hrabě z Schauenbergu, coadjutor Heřmanů. Přičemž na zložení Heřmanova byla / že proměnu v náboženství učinil / a k Konfesi augspurské přistaupil.“⁸⁴

Závěrem této části kapitoly tedy je, že pokud vezmeme v potaz některé náznaky, které kalendář obsahuje, je možné jeho jisté části považovat za kritické ke katolické církvi.

Poslední skupinou zahrnutou v této kategorii je ostatní klérus. Jedná se o bohatou skupinu, v níž jsou zastoupeni kardinálové, opati, kanovníci, kněží, zkrátka všichni, kteří mají například po jednom jediném zápisu, a není možno vytvoření vlastní skupiny. Tak jak je problematické složení této skupiny, je i spektrum témat velice široké. Samozřejmě převažují narození a úmrtí, další jsou různé tresty pro kněží, důležitá kázání (např. Kapistránovo působení dostává velký prostor) atd. Velký prostor též dostává basilejský koncil a české výpravy na něj. Jedná se

⁸²ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 29.

⁸³ Tamtéž, s. 51.

⁸⁴ Tamtéž, s. 45.

o méně početnou skupinu celkem 17 zápisů. Jelikož se jedná o velice heterogenní skupinu, v níž nelze nastavit jasná pravidla, nevyvozují z ní žádné závěry.

Zvláštní a poslední skupinou, tak jako byly stavovské sněmy u šlechty, i zde existuje skupina zápisů o „držení koncilů“, což samo o sobě sice nenesé žádného přímého aktéra, jejich průběh je ale detailně sledován a popisován. Převážně se jedná o dva koncily a to basilejský, který je vykládán skrze jednotlivé postavy, a poté tridentský, který je již popisován sám o sobě skrze zasedání. Celkem se jedná o pětici zápisů shrnující témata probíraná koncilem a další události související s nimi.

2.1.1.6 Měšťané

Předposlední skupinou, která se v kalendáři objevuje, jsou měšťané. V tomto příkladě se jedná konkrétně o měšťany pražské. Obyvatele jiných ať už českých nebo evropských měst bychom hledali pouze obtížně. Jedná se tedy o skupinu, která vznikla zcela jistě již Veleslavínovým záměrem věnovat kalendář pražským měšťanům. K této skupině též člením i zápisy týkající se Prahy v širším slova smyslu, spousta ze zápisů totiž nejmenuje přímo konkrétní osobu, ale městskou obec Nového či Starého města pražského. Početně se nejedná o nijak rozsáhlou skupinu, v obou měsících lze nalézt celkem 27 zápisů.⁸⁵ Většina z těchto 27 zpráv se týká 16. století, kterých je celkem 17. Tematicky je obtížné tuto skupinu nějak blíže specifikovat. Nalezneme zde již několikrát zmiňované zprávy o narození a úmrtí jednotlivých měšťanů. Ačkoliv osoby vyskytující se v kalendáři nelze rozhodně považovat za řadové občany království, přece jen se jednalo o významnější vrstvu (úředníci, senátoři...), každopádně se jedná o jeden z mála pramenů, který alespoň zmiňuje jména jednotlivých měšťanů. Nic víc kromě data, jména a dosažených funkcí se však nedozvídáme. Např.:

„Léta M. D. LIII. Ve čtvrtek na den Hromnic, narodil se v městě Luna Jan Zákostelský z Bilejova, měštěnin Starého města pražského.“⁸⁶

„Léta M. D. LXXX. Umřel Čeněk Mičan z Klinštejna, purkrabě Hradu pražského / a nazejtří v středu v kostele Matky Boží před Tejnem pochován.“⁸⁷

Druhou skupinou zápisů jsou různá nařízení přímo pro Prahu, či události, které se v Praze staly. Konkrétně se jedná o zápisy typu připomínky jednání mezi Starým a Novým městem, ceny potravin v Praze, potvrzení a rozšíření práv pro pražská města atd. Z této části nelze kvůli nevelkému počtu a strukturální nejednotě nelze vyvozovat žádné další závěry.

⁸⁵ Z těchto 27 zápisů je 14 lednových a 13 únorových.

⁸⁶ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 62.

⁸⁷ Tamtéž, s. 76.

2.1.1.7 Umělci a učenci

Poslední skupinou, ke které lze nalézt dostatek opakujících se zápisů, je skupina „učenců a umělců“. Jak už jsem výše naznačil, vzdělání a kultura je jedno z ústředních témat, které se jako červená nit prolíná všemi zápisy. Za oba měsíce nalezneme celkem 40 zápisů, z toho 22 lednových a 18 únorových. Tematicky převažují zápisy o narození a smrti jednotlivých vzdělanců či umělců, jedna ze zpráv datuje udělení potvrzení pro Karlovu univerzitu a jeden zápis připomíná vynález knihtisku Johannem Guttenbergem. Časově převažuje 16. století s celkem 32 zápisy. Ačkoliv tomu je věnována jedna z dalších kapitol, je potřeba zmínit, že se jedná o jednu z mála skupin, v níž převažují zahraniční osobnosti nad domácími. V některých případech může být zařazení do této skupiny sporné, jak lze vidět na prvním příkladu. Stejně tak sem řadím například teology, kteří ač mohli mít nějakou funkci v rámci církve, Veleslavín je jmenuje za jejich práci pro vzdělanost.

Zprávy jsou opět krátké a málo detailní, krom klasických informací stejných pro všechny předchozí skupiny se v této vyskytuje vždy nějaké z děl, často doplněné latinskými citáty. Podle starší literatury, jež se částečně touto problematikou zabývala, se jedná o jeden z mála pramenů, který jmenuje rektory a profesory pražské univerzity.⁸⁸ Krom nich zde nalezneme další významné učence, což nám pomáhá utvořit si lepší představu o tom, kdo byly významné osobnosti celoevropské univerzitní sféry.

„Téhož roku (1531, pozn. autora) a dne, umřel v Normberce Bilibaldus Pirckhamerus, radní pán, muž nad jiné učený / a kterýž mnoho děl vydal. Chválí ho Erasmus Roterodamus, lib. 26. epist. 33.“⁸⁹

„Léta M. D. LXIII. Umřel v Marpurce, Andreas Hyperius Theologus, v letech věku svého LIII. Bucholcer. FLanDrIa qVeM genVIIt, HasIa nostra tegIt.“⁹⁰

⁸⁸ ŠTĚPINOVÁ, Nad'a; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5, 1982, č. 5, s. 28-29.

⁸⁹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 21.

⁹⁰ Tamtéž, s. 59.

2.1.1.8 Možnosti dalšího členění

V předchozích bodech jsem se pokusil rozčlenit kalendář do hlavních skupin na základě hlavního aktéra zápisu, jakkoliv jsou tyto skupiny proměnlivé a závěry z nich vyvozené nelze považovat za absolutní, přinášejí alespoň nový náhled na problematiku podobného druhu pramene. Samozřejmě existují v kalendáři i zápisy, které do těchto skupin nelze zařadit. Další ze zápisů by si zasloužili své vlastní skupiny, což však na základě tohoto vzorku nebylo možné a proto věřím, že je mnohem příhodnější podívat se na ně obecnější „tematickou“ optikou, jelikož spolu tyto zápisy korelují mnohem více na základě obsahu a jejich výzkum touto formou je příhodnější. To se týká například zkoumání protestanství, jeho významné osobnosti se v kalendáři sice vyskytují, avšak v mnohem menším počtu, je tedy lepší pro jeho zkoumání zvolit jinou metodologii.

2.1.2 Geografické horizonty

Druhým důležitým tématem výzkumu, na vzorku vytvořeném z měsíců ledna a února jsou geografické horizonty, v nichž se zápisy odehrávají. Stejně tak jako platí, že téměř každý zápis má svého aktéra, jehož život je ať už více či méně detailně přiblížen, tak také platí, že tyto zápisy jsou místně ukotveny. Je tedy potřeba zaměřit se na to, do jak velkého světa jsou tyto příběhy zasazovány. Bylo to právě 16. století, v jehož závěru byl tento kalendář vydán, během kterého se rozšířilo lidské povědomí o světě, a to se logicky muselo projevit i v dílech jednotlivých učenců, jakým byl právě Daniel Adam z Veleslavína.

Geografická označení míst se v kalendáři vyskytují převážně ve dvou variantách podle vztahu k zápisu samotnému. Jednak jsou to šlechtické predikáty (*Václav Vratislav z Mitrovic*), v případě panovníků a říšské šlechty, země, které dotyčný vládne (*Oldřich, kníže Wirtemberské*), v případě duchovenstva určení arcidiecéze, diecéze apod. (*Ioannes de Leya, arcibiskup a kurfiřt trierský*), a v případě ostatních je místo téměř vždy blíže určeno (*Zigmund Hůlka, řezník, konšel a před tím primas nového města pražského*). Druhý případ je už samotné místo děje (narození, úmrtí, ...). Obecně je možno říct, že geografické ukotvení hraje důležitou roli v jeho vnímání dějin.

2.1.2.1 České země

Hlavním tématem kalendáře optikou geografických horizontů jsou jednoznačně země Koruny české. Ačkoliv je Veleslavínův kalendář zaměřen spíše na osobnosti, faktem zůstává, že jsou to právě ony země, které jsou pojátkem mnoha zápisů. Jelikož Veleslavín vnímá české dějiny lineárně (soudě dle rodokmenů jednotlivých panovníků v předmluvě; ty obsahují chronologicky seřazené panovníky od prvních Přemyslovců po Habsburky), je to právě jakýsi zemský princip, skrze nějž klade větší důraz na určité zápisy. Důležitou roli v jeho díle hrají města. Jsou to právě ona, v nichž se jednotliví lidé rodí a umírají; v jejichž blízkosti se odehrávají bitvy; v nichž se schází sněmy a která navštěvuje panovník a jejichž městské obce jsou často aktéry samotnými. Středobodem toho jsou poté zajisté Staré a Nové město pražské.

Pražská města jsou jediná místa v kalendáři, o kterých nacházíme více detailní zápisy. To je logickým důsledkem toho, že se jednalo o nejdůležitější město království a také tím, že tato místa Veleslavín sám velmi dobře znal. Navíc to byli právě pražští měšťané, kteří byli jeho cílovou skupinou. Jak už bylo ukázáno výše, nalezneme zde podrobnější popisy konkrétních míst v Praze, např.:

„Léta M. CCCC. XCVI. Most pražský přes Vltavu probořil se v noci, v tom místě / kdež muky boží stojí. MS.“⁹¹

„Léta M. D. XLIII. Ve čtvrtek po novém létě / doktor Václav, předtím kazatel slova božího v kostele Panny Marie před Tejnem v Starém městě Pražském ... jat v domě Jana Kaukole / a dán nejprve na Rathauz staroměstský / odtad na Hrad pražský do Mihulky / až potom na hrádek Křivoklát...“⁹²

Takovou míru detailnosti v jiném případě nelze najít. Jak je vidět v poslední ukázce, Veleslavín počítal se znalostmi svých čtenářů, když zmiňuje konkrétní jména a místa.

Některé významné osobnosti, například z řad šlechty, bývají s Prahou spojovány. Například v zápise o Viktorínu Bočku z Kunštátu, který v Praze působil za doby husitských válek se píše:

⁹¹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 51.

⁹² Tamtéž, s. 7.

„Léta M. CCCC. XXVII. Umřel na Pardubicích Viktorín Boček z Kunštátu a z Poděbrad první hrabě kladské, veliký přítel Pražanův, jimž stále a věrně pomáhal...“⁹³

Tedy existoval-li nějaký důvod si dotyčného připomínat ve spojitosti s Prahou, mohlo se to stát jedním z důvodů, proč byl dotyčný do kalendáře vybrán. To lze v podstatě aplikovat i na zmínky o městských konšelech a jiných úřednících, kteří jsou často zmiňováni, zatímco tato vrstva v jiných městech je zcela opomíjena.

Pražská města jsou taktéž jediná, ke kterým se vážou zápisy popisující blíže život v nich, ať už se jednalo o připomínky starších dějin, či zápisy z Veleslavínovy současnosti. V měsících lednu a únoru lze najít například zápis týkající cen, měr a vah:

„Léta M. D. LXX. V pondělí po druhé neděli postní / vydán od císaře Maximiliána mandát / aby se v městech pražských masa, ryby a chleby prodávali na váhu a na libry. Ryb libra za dva krejcar, štiky za půl třetího krejcaru, chléb podle prodaje a trhu obilí aby se šacoval / a však toho času pecen chleba vážití měl tři libry, a XXIII. lotů... Z toho povstala taková dražota v Praze, že se téměř žádný, zvláště chudý nemohl potřeby dotříti...“⁹⁴

Do této skupiny také patří jeden atypický typ zápisů, a to jsou zmínky o počasí, přírodních katastrofách, epidemiích aj., týkající se českých zemí. Jedná se o zápisy z velké části převzaté ze starších kronik. Až na přírodní katastrofy typu zemětřesení nebo epidemie, které jsou k nalezení i ve vztahu k jiným místům, jsou záznamy o počasí příznačné pro české země. To lze přisuzovat hlavně dostatku pramenné základny. V některých případech jsou tato zlá znamení spatřena v Čechách, dávána do souvislosti s událostmi v jiných částech Evropy.

„Léta M. CCCC. XCI. Kometa se ukázala. Toho roku v Čechách byla veliká neúroda obilí a vína / kteréž pro mokra nevyzrálo, a kyselé bylo, mřel také i dobytek. Král portugalský spadu z koně umřel.“⁹⁵

⁹³ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 3.

⁹⁴ Tamtéž, s. 98.

⁹⁵ Tamtéž, s. 3.

„Léta M. CCCC. IX. Toho dne a jiných po něm velmi bylo teplo / tak že i sedláci vorati a sýti mohli, zvláště okolo Nymburka. Lupac.“⁹⁶

2.1.2.2 Svatá říše římská

Druhou oblastí, do které je situován druhý největší vzorek zápisů, je Svatá říše římská. Ačkoliv zápisy z této oblasti jsou evidentně také ve středu Veleslavínova zájmu, nedají se v detailnosti srovnat s pozicí zemí Koruny české. Říšské prostředí je čtenáři přibližováno převážně skrze osobnosti, a to ve dvou rozlišitelných rovinách – panovník a říšská šlechta.

V případě panovníka Svaté říše římské lze najít nejen zápisy o jeho pohybu, ale také vnitrostátní říšské záležitosti, jako byly například sněmy. Jak už bylo výše řečeno, přednost dostávají především panovníci spjatí s českými zeměmi, tedy Karel IV. a Zikmund Lucemburský, ostatním je věnován prostor pouze v případě významnějších událostí.

Mnohem zajímavější v tomto ohledu jsou říšská knížata. V jejich případě totiž lze vystopovat jeden důležitý fakt a to, že drtivou převahu nad ostatními zápisy má Sasko. Z celkových 33 zápisů o říšské šlechtě je Sasku věnováno v lednu i v únoru celkem po patnácti zápisech. Stejně jako země Koruny české, i Sasko v některých zápisech plní úlohu hlavního předmětu sdělení – tedy existuje-li v některém z případů vazba na Sasko, je v zápise připomenuta.

„Léta M. D. XXXVI. Filip kníže pomořské ženil se v Turkově / bera sobě za manželku Marii, Hanuše Fridricha Kurfírta Saského dceru.“⁹⁷

Vazby mezi jednotlivými knížecími rody ukazují jednak znalost této problematiky, jednak mohou pomoci rozkrýt, které oblasti jsou ve Veleslavínovu zájmu. Převážně se v kalendáři opakují knížata Württemberská, Braniborská, Pomořanská, Meklenburská a falckrabata Rýnská. V případě Saska se ale rozhodně jedná o nejdetailnější zápisy obsahující mnohem více geografických údajů. A zatímco většina z říšských knížat má pouze jeden či dva zápisy, většinou o narození nebo úmrtí, osobnosti spojené se Saskem jsou zmiňovány opakovaně. V případě Saska si tento fakt lze vysvětlit skrze geografickou blízkost k českým a zemím. Pokud poté Sasko vnímáme v kontextu ostatních zmíněných říšských území, nabízí se odpověď, že za jeho

⁹⁶ ADAM Z VELESBLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 15.

⁹⁷ Tamtéž, s. 113.

dominantní roli může též náboženská otázka, v níž sehrálo Sasko v 16. století velice důležitou úlohu. Tomu je věnována jedna z dalších kapitol.

2.1.2.3 Evropský horizont

Krom domáciho a říšského prostředí se Veleslavín věnuje i ostatním evropským oblastem, ačkoliv se jim tedy nedostává takového prostoru. Jsou to v tomto případě převážně zápisy spjaté s osobami jednotlivých panovníků, které přináší tento druh informací, ale mohou to být i připomínky děl jednotlivých učenců.

Největšímu prostoru se dostává sousedním státům zemí Koruny české, tedy Polsku a Uhersku. Uhersko je představováno skrze osobnost Matyáše Korvína, který je popisován skrze optiku straníci českému králi.

„Léta M. CCCC. XLIII. V hodinu třetí ráno / narodil se Matyáš přijmím Corvinus, král uherský / Jana Huniada, jinák Jankule, vývody sedmihradského, a gubernátora království uherského syn. Téhož dne potom Léta M CCCC LVIII. když byl úplně v letech XV. po smrti krále Ladislava, jsa ještě v vězení v Praze, skrze bedlivé jednání Michala Gilasga ujce svého, na království uherské volen.“⁹⁸

Další zmínky o Uhrách se objevují v souvislosti s válkami s Osmanskou říší. Takových zápisů nalezneme za oba měsíce hned několik a byly již zmíněny v předchozích kapitolách.

Polsku je věnován v porovnání s Uhrami větší prostor. Zápisy se věnují jednak polské panovnické dynastii, narození a úmrtí členů královské rodiny, jednak jejich starším dějinám, jejich vztahu k Litvě (od pokřtění knížete Jagella) nebo válečným konfliktům s Moskvany. Nalézt lze také zprávy o polském duchovenstvu, převážně se jedná o arcibiskupy a biskupy. Srovnání s Polskem ohledně šíře témat snese pouze oblast Svaté říše římské.

Veleslavínův záběr se však netýká pouze oblasti střední Evropy, případně jejího nejbližšího okolí. Ze zápisů věnovaných panovníkům je několik z nich věnováno i vládcům dalších evropských zemí, ačkoliv jejich množství není s ostatními oblastmi srovnatelné.

První z těchto zemí je Francie. O té se dozvídáme především ze zápisů shrnující data narození a úmrtí jednotlivých členů francouzského vládnoucího rodu, případně ze zmínek o jednání/válkách mezi Francií a Svatou říší římskou. V měsíci lednu se jedná celkem o sedm

⁹⁸ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 170.

zápisů, z nichž jeden zmiňuje smlouvu mezi císařem Karlem V. a francouzským králem, zbylé zachycují data týkající se členů královské dynastie. V únoru takových zápisů nalezneme hned deset. Dva z nich se týkají konfrontace Říše a Francie v letech 1525 a 1556, zbylé jsou věnovány opět narozením, úmrtím a korunovacím. Veleslavín měl evidentně velice dobrou pramenou základnu k této oblasti, jelikož záznamy jsou v některých případech delší a obsahují i bližší detaily jako jména nebo místa. Je potřeba zmínit, že jistou specifickou roli ve výběru některých zápisů sehrála postava Karla IV., jehož vazby na Francii jsou zřejmě jedním z hlavních důvodů Veleslavínova zájmu. Pokud taková vazba existovala i v případě jiných panovníků, Veleslavín ji zmiňuje.

„Léta M. CCCC. II. Narodil se v Paříži Karel VII. syn král franský. Jeho prabába byla Jůdyt aneb Jitka Jana krále českého dcera / a císaře Karla III. sestra. Otec byl Magdalény, kteráž zasnoubena byla za manželku Ladislavovi uherskému a českému králi, ale nedostala se mu, nebo ženich v prvé v Praze umřel, nežli mu nevěsta přivezena byla.“⁹⁹

Velice atypickým zápisem je lednový zápis o smrti Kateřiny Medicejské v roce 1589. Ten je zajímavý hned z několika důvodů. Prvním z nich je jeho dobová aktuálnost, jelikož druhé vydání kalendáře vyšlo pouze o rok později. Druhým je jeho délka a podrobnost, jedná se o jeden z nejdelších zápisů vůbec. Když poté vezmeme v potaz jeho jasnou zaujatost a celkové vyznění, je jasné, že na Veleslavína události Bartolomějské noci hluboce zapůsobily.

„Léta M. D. LXXXIX. V noci na Tři Krále / umřela Kateřina Medices královna Franská... vdala se za Henricha II. Krále franského Léta M. D. XXXIII. původem Klimenta papeže strejce svého, kterýž se tím příbuzenstvím, jako i František král franský proti císaři Karlovi, opatroval. Když se narodila, prorokovali o ní hvězdáři, že tomu domu, do kteréhož se vdá, mnoho zlého s sebou přinese...“¹⁰⁰

⁹⁹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 114.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 11.

Vnímán byl i trvající konflikt mezi Anglií a Francií o území na severu Francie:

„Léta M. D. LVIII. Město Cales ve Frankreychu (kteréhož králové engličtí od léta p. M. CCC. XLVI. více nežli dvě sta let v mocném držení byli) ...“¹⁰¹

I v případě Francie platí důraz na aktuálnost informací, většina zápisů je kladena do šestnáctého století. Kalendář tedy plní i roli jakéhosi informačního zdroje o současném stavu v jednotlivých regionech.

Opakovaných, ač krátkých zmínek se dostává i oblasti Velké Británie. V lednu nalezneme celkem tři zápisy, z nichž jeden je věnován svatbě skotského krále, ten je dovedený až do současnosti. Zbylé dvě zprávy pojednávají o smrti Jindřicha VIII. a smrti královny Kateřiny. V únoru nalezneme celkem pět zápisů, tři týkající se Anglie a dva pro Skotsko. Téměř ve všech případech se jedná o informace aktuální, týkající se šestnáctého století. Jelikož se pro Veleslavína jedná o periferii jeho zájmu, která se domácího, potažmo říšského prostředí týká minimálně, je jasné, že zápisy z těchto oblastí nebude tolik. Je také zajímavé, že rozložení zápisů je v podstatě rovnoměrně rozloženo mezi Skotsko a Anglii, ačkoliv to vzhledem k malému vzorku může být zkreslující. Obecně vzato jsou zápisy stručnější ve zmiňovaných informacích a větší roli v nich hraje jejich napojení na ostatní evropské vladařské domy, Veleslavínovým záměrem tedy mohlo být vytvoření jakéhosi přehledu ve složité síti evropských dynastií.

„Léta M. D. XLVII. Umřel Henrych VIII. Král englický / ostaviv sobě jediného syna desíti let stáří, jménem Edwarda VI. a dvě dcery, z nichž starší Maria vdala se za Filipa II. krále hispánského, ale nedlouho dědila, jako i bratr její, mladší pak Alžběta až podnes nevdaná Království Englické zmužile a šťastně zpravuje“¹⁰²

„Léta M. CCCC. XLVII. Jakub I. král skotský, skrze úklady Waltera Atolia strejce svého, XXVIII. ranami zboden a zamordován. Kraloval XIII. let a živ byl XLIII. ... Syna po sobě nechal Jakuba II., sotva v sedmi letech...“¹⁰³

¹⁰¹ ADAM Z VEESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 18.

¹⁰² Tamtéž, s. 7.

¹⁰³ Tamtéž, s. 100.

Je poněkud zvláštní, že v případě Jindřicha VIII. se v případě jeho smrti Veleslavín nezmínuje podrobněji o jeho životě, případně bych očekával alespoň zmínku o založení nové církve. Že o tom byl Veleslavín informován dokazuje poté pozdější zápis z března, který je opět po vzoru Říše pojmenován „proměna v náboženství“:

„Léta M. D. XXXIII. V zemi a království englickém stala se veliká proměna / za příčinou rozvedení krále Henricha s Kateřinou manželkou jeho / kterýž sobě jinou pojal, Annu Bolenii. Pročež když papež XXIII. dne března proti králi výpověď učinil / a toho rozloučení neschválil / král hned vydal mandát / v němž sebe po všem království englickém za hlavu církve, nejbližší po Kristu, vystavil a vyhlásil...“¹⁰⁴

Opět si lze všimnout Veleslavínova způsobu vyjadřování, shodného i pro říšský prostor, v němž přímo nehaní změnu v náboženství.

Poslední oblastí, která se ve dvou sledovaných měsících opakuje, jsou země Pyrenejského poloostrova. Těchto zápisů je celkem sedm a všechny jsou situovány do měsíce ledna. Poměrově se jedná o čtyři zápisy věnující se Portugalsku a tři Španělsku. Stejně jako v předchozích případech je hlavním cílem těchto poměrně málo detailních zápisů spíše vytvoření přehledu současného stavu, skrze důraz na jednotlivé příbuzenské vazby a mocenské změny mezi Španělskem a Portugalskem. V případě Španělska je zachycena doba závěru reconquisty, spojena s velice pozitivním hodnocením:

„Léta M. CCCC. XCII. Ferdinand V. Král Hispánský vjel toho dne s triumfem do města Granata, a království to, vyhnal z něho Saracény a Maury pohany (kteříž je DCC. LXXX. let drželi) sobě podmanil / a vyhladiv pověry machometské, kostely k náboženství křestianskému vystavěl, a tudy první jména toho, aby slaul catholicus...“¹⁰⁵

Působení těchto zemí v kontextu objevných plaveb je věnována další podkapitola.

Kromě těchto výše zmíněných oblastí se v kalendáři nachází i zmínky o dalších oblastech, u těch ale nenajdeme rozšiřující informace, až na data týkající se dané osoby. Jedná se

¹⁰⁴ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 165.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 6.

například o postavy dánského krále (s ním spojené osudy dalších skandinávských zemí), království obojí Sicílie, Italské státy, ale také méně významnější osobnosti moldavského vévody a podobně. Je tedy možné říci, že co se týče evropského kontinentu, byl s jeho dějinným vývojem Veleslavín obeznámen a jejich osudy byly vykládány skrze nejdůležitější události, které byly buď s nimi obecně známé, nebo měly přímý dopad na současný stav.

2.1.2.4 Světový horizont

To, že Veleslavín nebyl ve svém vnímání světa omezen pouze na Evropský kontinent, je evidentní už skrze jeho znalosti starších a biblických dějin. Objevují se zápisy zmiňující Řecké a Římské dějiny, biblické dějiny nebo křížové výpravy. V měsících lednu a únoru se však nevyskytoval dostatečný vzorek zápisů pro vytvoření alespoň základního horizontu Veleslavínova vnímání světa, bylo tedy potřeba dohledat v kalendáři další zápisy, které by to umožnily. Jelikož to však nebylo hlavním tématem této práce, jedná se pouze o sondu do kalendáře skrze jeho obsahový rejstřík, která si neklade nároky na statistickou úplnost.

Prvním důležitým bodem je evidentní velký zájem o Osmanskou říši. Zápisy o ní lze rozdělit do dvou rovin. První z nich jsou ty, v níž je Osmanská říše hlavním aktérem. Často jsou to zprávy o jejich vojenském postupu, případně se objevují i jednotliví členové tehdejší vládnoucí dynastie. V druhém případě jsou zmínky o ní inkorporovány do zmínek o postupu „křesťanů“ a jejich úspěchů v bojích proti nim. Každopádně je evidentní, že Veleslavín měl podklady pro zkoumání jak dějin Osmanské říše, tak jejího současného stavu. Že měl Veleslavín jasnou představu i o tureckých výpravách mimo Evropu, svědčí například tento zápis:

„Léta M. D. XVI. Selim císař turecký porazil toho dne v městečku Rhodamia, Tomumbaia žoldana mamalukův v Egyptě, ale s velikou škodou svou a svého lidu. Iouius.“¹⁰⁶

Zajímavým detailem jsou i dva zápisy věnující se příjezdu osmanského vyslanci k císaři Maxmiliánu II. do Prahy a jeho následná smrt tamtéž. Zprávy však nejsou nijak detailní a krom dat příjezdu a smrti se zmiňují pouze o tom, že tělo bylo posláno zpět do Budína.¹⁰⁷

¹⁰⁶ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 39.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 187.

Podle dalších zápisů tohoto typu, které vypovídají o Osmanské expanzi na Kypr, do Egypta a severní Afriky nebo o jejich válce s Peršany, se zdá, že o stavu více na východ od Turecka již Veleslavín měl pouze mlhavou představu. Jedinou výjimkou je jeden ze starších zápisů:

„Léta M. CCCC. IIII. Umřel Tamerlanes král a tyran tatarský. Ten byl syn Sangala člověka obecného / učiněn z pastuchy lotrem / z lotra hejtmanem vojska / a naposledy přemocným králem a pánem. Mnohé války vedl, a slavná vítězství za života svého obdržel. Bajazeta I. tureckého žoldana jal / pomordovav mu dvakrát sto tisíc lidu / a potupně zlatými řetězy ukovaného, v kleci co ptáka, po vší Asii na divadlo s sebou vozil / a maje na koně usísti místo podnože ho užíval / a tak v vězení až do smrti držel. Chtějí tomu že i Afriku a Evropu opanovati usiloval / jména sobě dav, IRA DEI ET TERROR ORBIS: hněv boží a strach světa. Míval ve svém vojstě šestkrát sto tisíc lidu pěšího / a čtyřikrát sto tisíc jízdného. Při obležení města, prvního dne rozkazoval rozbítí stan bílý / druhého červený, třetího černý...“¹⁰⁸

Ačkoliv se v tomto případě jedná o dlouhý zápis, a dokonce se v něm hovoří i o Asii, bližší geografické údaje se v něm nenachází. A vezmeme-li v potaz absenci jakýchkoliv dalších zmínek, domnívám se, že jeho povědomí o zbytku Asie bylo velice povrchní.

Co se týče afrického kontinentu, o hlubší znalosti lze jistě hovořit v případě jeho severu. Krom již výše zmíněného Egypta se v kalendáři vyskytují ještě další dvě zmínky. Obě dvě se na tuto problematiku dívají očima evropských panovníků. Opět je potřeba vnímat důraz na aktuálnost těchto zpráv, ačkoliv tato část země mu musela být známa už skrze dějiny Říma.

„Léta M. D. XXXV. Císař Karel V. táhl do Afriky / a toho dne vzal město Tunýz / pustiv na ně služebným preys za dva dni, a vyhnav Barbarossam hejtmana tureckého, krále Muleáše prvnějšího, kterýž před tím pokřtiti se dal, zase království dosadil / a poplatníkem svým učinil. Bucholcer. ad 29. augusti“¹⁰⁹

„Léta M. D. LXXIII. Král Alžíru poražen jsa od křesťanův a jedva utečením život svůj zachovav, rozhněval se z toho, a přijev s Turkem do města Almena, Osm tisíc Křesťanův ukrutně

¹⁰⁸ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 48-49.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 396.

v něm zmrdoval, osm set malých dítek spálil, tré hrabat na kusy rozsekal, s posměchem jim vytýkaje, kdeby jejich Kristus byl, a jakby jim pěkně pomáhal...“¹¹⁰

O postupu objevných plaveb kolem Afriky Veleslavín informuje nikoliv zmínkami o konkrétních událostech ani skrze objevitele, ale jejich průběh je vyprávěn skrze osoby Portugalských králů Jana III. a Sebastiána:

„Léta M. D. LXIII. Umřel Jan III. král portugalský ... Ten po dědu svém dosedl na království portugalské, a zahynul na vojně v Africe léta M. D. LXXVIII...“¹¹¹

„Léta M. D. LXXVIII. Zahynulo v Africe XV. tisíc lidí křesťanského, a s nimi Šebestián král portugalský, a dva králové maurytánští ...“¹¹²

Jiné zmínky, které by se týkaly této oblasti, nebo osobností s těmito plavbami spojenými se mi v kalendáři nepodařilo dohledat. Jisté je, že Veleslavín o probíhajících plavbách věděl (Králové Maurytánští), detaily o nich však do kalendáře nezařadil.

Ještě skromnějších zmínek se dostává Americkému kontinentu. Jedná se o pouhé čtyři zmínky v celém kalendáři:

„Léta M. CCCC. XCVII. Americus Vespucius dal se na moře / aby hledal nových ostrovů, a našel toho roku novou zemi, až posavad neznámou, kteráž od něho America nazvána / a pro svou velikost pokládá se za čtvrtý díl světa. Bucholcer.“¹¹³

„Léta M. D. VI. Umřel v Hispánii Christophorus Columbus, rodem z Genue Vlach / kterýž původem Králův Hispánských Ferdynanda V. a Isabelly manželky jeho, nový svět vyhledal a našel. Chytr.“¹¹⁴

¹¹⁰ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 124.

¹¹¹ Tamtéž, s. 70.

¹¹² Tamtéž, s. 416.

¹¹³ Tamtéž, s. 274.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 315.

„Léta M. D. LXXVII. Martinus Forbisserus Anglus, plavě se na moři do končin západních a púlnočních / a s velikou těžkostí proraziv se skrze hory ledové, našel nové ostrovy a krajiny / a v nich tak mnoho zlata, že jím dvě stě tun naplnil / kteréž s sebou na třech šiších odvezl, a XVII. dne září do engelandu se navrátil. Bucholcer. Liber de Nauigatione Forbisseri.“¹¹⁵

„Léta M. D. Petrus Alvarus Capralis, hejtman armady portugalské, plavě se podruhé do Indie / a zanešen jsa od bouře mořské, našel na západ slunce ostrov nového světa, Brasilia řečený, odkudž Prysila pochází. Chytraeus“¹¹⁶

Skrze tyto čtyři zápisy lze sledovat zajímavý fakt a to, že Veleslavín věděl, že objevné plavby na západ probíhají, znal nejen nejstarší Kolumbovy a Vespucioho plavby, znal i novější stav poznání skrze plavby Portugalců a Angličanů, ale další zápisy už do kalendáře nezařadil.¹¹⁷ Nenalezneme zde zmínky ani o dobývání zemí v Jižní Americe. Do jaké míry byl s těmito novými oblastmi obeznámen tedy zůstává otázkou. Domnívám se, že Veleslavín měl o těchto objevech pouze velice omezenou znalost, znal některé z událostí, bližší informace už mu ale chyběly. To by mohlo být způsobeno tím, že jeho pramenná základna k oblastem západně od Francie nebyla autentická a byl limitován tím, co se o daných oblastech dostalo až do říšského prostoru.

2.1.3 Náboženská tematika

Skrze rozdělení zápisů podle jejich aktérů v první části došlo k tomu, že některé zápisy byly zcela vynechány. K tomu mohlo dojít hned z několika důvodů. Prvním z nich je nedostačující vzorek zápisů, který znemožňoval bližší zkoumání daného tématu. Druhým důvodem je, že takto zvolená metodologie práce zcela znemožňovala zkoumání daného tématu, například v případě zkoumání zmínek o jednotlivých náboženstvích se jedná o více skupin zápisů najednou. Třetím důvodem může být i nejednoznačnost některých osobností v jejich zařazení, které závisí

¹¹⁵ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 287.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 229.

¹¹⁷ Zmiňovaný „*Martinus Forbisserus Anglus*“ je Sir Martin Frobisher, který pro Anglii hledal Severozápadní průjezd mezi Atlantským a Tichým oceánem.

zcela na optice autora. Proto tedy bylo potřeba podívat se na vzorek vytvořený z měsíců ledna a února tímto způsobem. Konkrétně se jedná o zápisy zmiňující jiná minoritní náboženství v Evropě, jako byl judaismus, víra nepřátel křesťanů, tedy islám, a další okrajové náboženské skupiny, například novokřtělci. Obsahem této kapitoly nejsou jednotlivé konfese, jelikož jejich vzniku a vývoji je věnována celá další kapitola.

2.1.3.1 *Judaismus*

První skupinou zápisů, které se v kalendáři opakovaně vyskytují, jsou zápisy týkající se židovského obyvatelstva českých zemí, potažmo Evropy. Ačkoliv se v měsíci lednu a únoru této tematiky týkají pouze tři zápisy, objevují se v kalendáři i další zmínky. V tomto případě neberu v potaz zápisy týkající starozákonních biblických dějin. Zmínky lze rozdělit obecně na ověřené zprávy, jako například vyhánění jednotlivých židovských komunit z měst (zápisy hned z několika evropských lokalit). A zprávy bez Veleslavínem uvedeného zdroje, často velice nedůvěryhodné, které nesou znaky tradičních předsudků ohledně židů, někdy doplněné o dobové pověry jako vraždy dětí, křižování hostií apod. O tom, že byl Veleslavín o problematice této skupiny obyvatelstva informován, dokazuje poněkud nejednoznačný zápis k roku 1504.

„Léta M. D. IIII. U města Strakonice upálení dva židé bratři, jako i před nimi máte jejich / protože pacholátko křesťanské pověsivše, na posměch ukřižovaného Krista, nožmi ukrutně zbodli / a vytočivše z něho krev, zamordovali. Sedlka ta, kteráž jim syna svého za tři zlaté prodala, také po nich ohněm spálena. Takových nešlechetných mordův a ukrutných skutkův proti dětem křesťanským o židech více se v historiích nachází. Ačkoli Innocentius papež v privilegium židům daném zapovídá / aby jim žádný křesťan tím nevytýkal, že by při obětech svých krve lidské užívali / poněvadž jim v starém zákoně všeliké krve užívatí zapovědino. Kteréžto Privilegium i král Otakar, i císař Karel IIII. židům v Čechách bydlícím potvrdili.“¹¹⁸

¹¹⁸ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 8-9.

Zůstává otázkou, co vlastně z tohoto zápisu vyplývá. Na jednu stranu nese rysy dobové nesnášenlivosti vůči židovskému obyvatelstvu a věrně kopíruje pomluvy týkající se znesvěcování křesťanských symbolů a užívání dětské krve, které se ale vyskytují již od středověku.¹¹⁹ Na druhou stranu je v druhém zápisu naznačen racionální přístup, který některé osobnosti dějin ctily. Pokud vezmeme v potaz, že je zápis neozdrojovaný, mohlo se tedy jednat o smyšlenku přenášenou ústně, která se k němu dostala. On ji pak v tomto zápise zachytil, s tím, že pokud by se jednalo o pravdu, jedná se o odsouzeníhodný zločin, avšak přidává k tomu i vlastní komentář v podobě jakéhosi poučení z historie. Avšak vzhledem k dalším zápisům v rejstříku pod heslem „židé“ je podobných zápisů v kalendáři více, např.: „*pálení pro nakažení studnic...kupovali křesťany...v Krakově mordováni...*“ Na tuto problematiku by bylo potřeba provést rozsáhlejší výzkum Veleslavínova díla, jelikož kalendář neobsahuje dostatečně velký vzorek zápisů.

Že byl život této skupiny často pod drobnohledem většinové společnosti, naznačuje i zápis k roku 1551.

„Léta M. D. LI. Židé v království českém z rozkazu krále Ferdinanda oděv změnili / a na levém křídle ženských plášťů žluté kolečko nositi začali...“¹²⁰

Zajímavým faktem je také to, že tato problematika není vnímána pouze v horizontu českých zemí, ale i říšském a evropském. A lze si opět všimnout důrazu na aktuálnost podávaných zpráv.

„Léta M. D. XIX. Vyhnáni Židé z města Řezna / synagoga jejich aneb Škola obořena, a na tom místě kostel aneb kapla Krásné Panny Marie vystavena...“¹²¹

¹¹⁹ K této tématice v období raného novověku viz PO-CHIA HSIA, Ronnie: *Trident 1475: Rituální vražda před soudem*. Praha 2015.

¹²⁰ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 4.

¹²¹ Tamtéž, s. 103.

2.1.3.2 Islám

Druhým náboženstvím, o kterém jsou v kalendáři zmínky, je islám. V tomto případě ovšem nelze hovořit o četném zastoupení. Zprávy o něm se vyskytují minimálně, bylo tedy potřeba vzorek opět rozšířit skrze průzkum rejstříku. Zápisy týkající se Islámu lze rozdělit do dvou skupin.

První skupina je minoritní, jsou to konkrétní zmínky týkající se tohoto náboženství jako celku. Veleslavín v nich mapuje život proroka Mohameda a základní principy náboženství samotného.

„Léta D. LXX. Dvanáctého dne měsíce arabského Sahaben, to jest XXI. dne září / narodil se bezbožný, rouhavý a lživý prorok turecký Machomet. Jiní narození jeho kladou XXIII. dne dubna měsíce, Léta D. XCVI. Jiní léta XCIII v pátek XXII. dne dubna. Pročež až podnes machometáni a Turci den Páteční, jakožto památný narození svého Proroka, neméně světí a slaví, než jako my křesťané neděli. Crenzheim. Eber. Beuther. Bucholcer. Výš Června VIII.“¹²²

Jakýsi příběh tohoto náboženství je tedy líčen skrze postavu proroka Mohameda. Názor společnosti na toto náboženství je zcela evidentně negativní a vlastně ani jiný být nemohl. Tyto zápisy však přinášejí informaci o tom, do jaké míry bylo toto „nepřátelské“ náboženství vnímáno a jaký byl stav poznání. Veleslavín vychází z několika pramenů a přináší hned několik možných dat prorokova narození; skrze den narození poté můžeme soudit, že tehdejší společnost již měla ponětí o tom, jak Islám funguje. Krom toho vnímá Islám optikou Turecka, což ukazuje, že Osmanská říše pro něho byla středem zájmu. Další informace přináší zápis o prorokově smrti.

„Léta D. C. XXXII. V pondělí, dvanáctého dne měsíce tureckého Rabe, kterýž se toho roku s osmým dnem našeho června strefil / umřel Machomet, lživý a rouhavý prorok turecký a antikrist. Živ byl LX. let / a kraloval okolo desíti. Caelius Secundinus Curio in historia Saracena položil, že Machomet umřel XIII. dne měsíce března, léta DC. XXXV. a že v domě manželky své druhé, kteráž Aisca slaula, a z domu svého chrám udělati dala, a v té komoře, kdež obyčejně

¹²² ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 312.

*léhal, v železné truhle položen. Na pečeti své měl takový nápis: Mahumet, posel Boží. Mezi jinými věcmi nařídil / aby žádný z jeho sekty nehádal se o víru s křesťanem, a o prelátech aneb kněžích říkával / že žádný nevejde do ráje, kterýž lidu sobě sveřeného dobře nespravuje. Reuner. ex. Chron. Saracen. Crentzheim.*¹²³

Krom zápisů věnovaných osobě proroka Mohameda, se v kalendáři také nachází zápis k sedmému srpnu, který jej jmenuje za muslimský svátek.

Druhá část zápisů, z nichž se dají vyvozovat informace o islámu, jsou zápisy věnované Osmanské říši a jejím jednotlivým panovníkům. V nich se často objevují formulace, které se týkají i jejich víry, avšak veškeré tyto zápisy jsou zcela pochopitelně formulované se záští vůči islámu. Jelikož jsou ale některé informace poměrně detailní, ať už se to týče obecně víry, či života a skutků jednotlivých panovníků, je možné tyto zápisy vnímat jako snahu poznat a popsat svého úhlavního „nepřítele“. A je to zároveň i ukázka toho, jaká byla obecná znalost o Osman-ské říši a jejím smýšlení ve střední Evropě.

2.1.3.3 Ostatní náboženské skupiny

V kalendáři se objevují i zápisy připomínající další náboženská hnutí, z nichž nejvý-znamnější z nich jsou novokřtění. Takové zápisy nacházíme ve vzorových měsících dva. Ač-koliv byl Veleslavín nakloněn reformačnímu hnutí, jak vysvětluji výše, k otázce novokřtěnců přistupuje jasně odmítavě. Je zde tedy možno vidět, že se rozhodně nesnažil za každou cenu držet neutrální pohled. První zmínka se váže k postavě vůdce novokřtěnců v Münsteru.

*„Léta M. D. XXXVI. Jan Leidenský Hollandus král novokřtěnský s radami svými na ryňku města Münster (kterž před tím s svou rotou opanoval a tam se zavřel) ohnivými kleštěmi trhán a odpraven. A král ovšem poznal se v svém hříchu / a k milosti pána Jezu Krista se utekl: jiní dva svého ustoupiti nechtěli. Sleidan. Bucholc.*¹²⁴

Z textu je antipatie k této postavě zcela evidentní. A nejinak se staví i příkladům jeho následovatelů.

¹²³ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 312.

¹²⁴ Tamtéž, s. 39.

„Léta M. D. XXVI. Nějaký novokřtěnec, jménem Tomáš, s'al bratra svého Linharta před očima rodičův, v městě u S. Havla / pravě, že z rozkazu božího následuje v tom příkladu Abrahamova. Stumpf. lib. 5“¹²⁵

V tomto případě je tedy Veleslavínovo stanovisko jasné a můžeme říct, že reflektuje dobové vnímání tohoto hnutí. Tam, kde v případě židů, můžeme mluvit alespoň o pokus o pochopení celé problematiky, je v případě novokřtěnců zkrátka nulová tolerance.

¹²⁵ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 73.

3 Analýza Veleslavínova vnímání reformačního hnutí

Jak už bylo výše řečeno, pro komplexnější výzkum toho, do jaké míry je nebo není kalendář orientovaný konfesně ve prospěch jednoho vyznání, jakým způsobem vykresluje rozštěpený proud protestantských skupin, je potřeba zvolit jinou metodologii, než je zaměřit se pouze na zmínky o náboženství samotném. Tato část je tedy rozdělená na dvě hlavní skupiny. První z nich sleduje zápisy o hlavních, zakladatelských postavách jednotlivých konfesí, tedy Martinu Lutherovi, Jeanu Kalvínovi a Huldrychu Zwinglim. Pro tento způsob práce a vytvoření vhodného vzorku zápisů k těmto dvěma osobnostem bylo potřeba projít celý kalendář. Jelikož ale nelze vnímat protestantismus pouze skrze zápisy týkající se tří postav, druhá část je zaměřená na říšskou šlechtu. Byla to právě ona, která se postavila za reformátory a skrze jejichž podporu se dokázaly Lutherovy a Kalvínovy myšlenky dále šířit.

3.1 Příběh reformace optikou jeho hlavních představitelů

Již na první pohled je vidět, že postavě Martina Luthera je věnována značná pozornost. V rejstříku pod heslem „Martin Luther“ je jeho životu a dílu věnováno celkem osmnáct zápisů a jeden zvlášť potom jeho manželce Kateřině. Takový počet zápisů k jedné osobě je už sám o sobě neobvyklý a srovnání s ním snesou snad jen někteří z panovníků. S jinou skupinou obsaženou v kalendáři srovnání není možné vůbec. Zápisy o něm lze rozdělit do dvou skupin. V první z nich se dovídáme o Lutherově životě, spadají sem zápisy o jeho narození, studiu, vstupu do kláštera, úmrtí a pochování. Tato skupina se nejeví tak významnou, a to ani svým obsahem. Zápisy jsou krátké a obsahují minimum informací. Na druhou stranu i skrze tuto stručnost si čtenář mohl udělat základní představu o jeho životě, vzhledem k tomu, jak časté a početné tyto zápisy jsou.

„Léta M. CCCC. LXXXIII. Narodil se v městě Eisleben na pomezí země Saské a Durynské, Martinus Lutherus, theologus, Eber.“¹²⁶

¹²⁶ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 533.

Mnohem zajímavější je ale druhá skupina zápisů týkající se jeho působení spojeného s nastupujícím reformačním hnutím. Ačkoliv kalendářová forma psaní dějin příliš neumožňuje předat čtenáři ucelený a chronologicky uspořádaný příběh, je možno v něm vysledovat nejdůležitější body Lutherova počínání s jasně vymezenou optikou autora. Vše začíná zprávou o přibití devadesáti pěti tezí na dveře kostela:

*„Léta M. D. XVII. V sobotu na vigilií všech svatých / Martin Luther nejprvé propositi-
ones aneb artikule některé (v počtu XCV.) vůbec vydal od odpustcích papežských / proti Janovi
Teceliovi z Pirna mnichu řeholy s. Dominika / a na dveřích kostelních při zámku Witemberském
je přibil / tím úmyslem, aby se o ně s muži učenými disputoval a hádal. A ten byl první začátek
té proměny v náboženství, kteráž se potom daleko v říši i po jiných zemích v Evropě roznesla.
Sleid. Surius Buchol.“¹²⁷*

Veleslavín tímto způsobem zápisu jasně stanoví svůj přístup k Lutherovi, a to tam, kde bychom v první skupině zápisů mohli shledávat jakousi odměřenost ve stručnosti zápisů. Zde již jasně ukazuje, jak Luthera vnímá, a tento způsob vyjadřování poté používá i u většiny dalších konfesí. Onen obrat „proměna v náboženství“ je pro něho v celém textu specifický. Dalším detailem je i zmínka, v níž připouští možnost disputace o víře mezi Lutherem a ostatními teology. Jeden z pozdějších zápisů potom zmiňuje i to, jak Luther páčil papežskou bulu, což místo odsouzení, Veleslavín komentuje Lutherovými slovy: „*Jakož oni učinili mně, tak já jim činím. Nebo před tím knihy jeho v Lovanium a v Kolíně též spálili.*“¹²⁸

V jeho dalším působení líčí Veleslavín Lutherova vystoupení na sněmech v Augsburgu a poté ve Wormsu. V prvním případě je zajímavá zmínka o osobním vystoupení Martina Luthera, který je zde v podstatě představován podobně jako Jan Hus, když navzdory nátlaku dobových teologů odmítá odvolat své učení.

„... byl na tom sněmě Thomas Cajetanus Cardinalis, před nímž se i Luther osobně postavil / ale jsa napomínán od něho, učení svého odvolati nechtěl...“¹²⁹

¹²⁷ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 554.

¹²⁸ Tamtéž, s. 608.

¹²⁹ Tamtéž, s. 418.

Druhý ze sněmů je popisován více detailně a hned v několika příspěvcích. Líčena je především doba před ním a po něm, kdy byla potřeba Luthera na tento sněm bezpečně přepravit, a poté zase dopravit zpět. Vyzdvihuje především osobnost saského kurfiřta Friedricha, který tuto bezpečnou přepravu umožnil. Samotný sněm je pak shrnutý pouze stručně.

Je potřeba zmínit, že Veleslavín se zmiňuje i o katolické reakci, a to pouze dvěma zápisy o tom, že papež Lev X. dal Luthera do klatby.

Z pozdějších zpráv lze vyčíst další Lutherův postup. Věnovány jsou především jeho činnosti jako kazatele a teologa. Zmiňována jsou jeho kázání, svěcení kněží a polemiky s dalšími osobnostmi jako například Huldrych Zwingli.

„Léta M. D. XXV. V neděli čtvrtou po Velikénoci / Martin Luther začal kněží světiti a ordinovati v Witemberce. První kněz jeho svěcení byl nějaký Mistr Jiří Rorer. Bucholcer.“¹³⁰

„Léta M. D. XXIX. Toho dne sešli se v Marpurce, Martin Luther a Oldřich Cuinglius i jiní teologové / a měli spolu o rozmlouvání o svátosti večere páně za tři dny. Srovnali svornost nesvornou, nebo ani příměří v té při o večeri páně nebylo trvanlivé a stálé. Bucholcer.“¹³¹

Osobnosti Jana Kalvína a Huldrycha Zwingliho jsou poté v kalendáři zcela minoritní. Jan Kalvín má v kalendáři pouze dvě zmínky o narození a úmrtí, Zwingli pouze jednu týkající se jeho smrti. V žádném ze zápisů se ale nedozvídáme nic z obsahu jejich učení, ani o povaze nové konfese, tak jak to je v případě Luthera.

„Léta M. D. XXXI. Zamordován Ulricus Zvinglius v bitvě / kterouž Curišští a Berněští s jinými pěti městy švejcarskými vedli. Nepřátelé dostavše těla jeho mrtvého, spálili je. Učil v Curychu XII. let. Živ byl XLVIII...“¹³²

¹³⁰ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 261.

¹³¹ Tamtéž, s. 516.

¹³² Tamtéž, s. 528.

Opět se zde nabízí otázka, z jakého důvodu nejsou jejich osudy přiblíženy více. V tomto případě se přikláním k tomu, že Veleslavín byl mnohem více zaměřený na oblast dnešního Německa, a to především na oblasti blízké zemím Koruny české, v nichž se mnohem více rozmohlo učení Martina Luthera. O Kalvínovi a Zwinglim sice věděl, přece jen ale geograficky byli mimo jeho hlavní záměr. Těžko říct, do jaké míry znal jejich učení a zdali s ním sympatizoval stejně jako s augsburským vyznáním, k tomu by byl potřeba další a rozsáhlejší výzkum.

Po Lutherovi už není v kalendáři popsána žádná postava natolik detailně, aby s ním snesla srovnání. Narativ reformačních dějin je však nadále přítomný a je podáván skrze popis událostí a osudy jednotlivých šlechticů, kteří se stali přívrženci nového učení. Jednou z posledních zmínek obecného charakteru je zápis z roku 1576.

„Léta M. D. LXXVI. Formula Concordiae sepsaná a čtená v Turkově, od teologův saských, brandenburských, brunšvických, mechelburských a wirtemberských. Selneccer.“¹³³

Je poměrně zajímavé, že tato událost, která se týká velice konkrétní události v dějinách reformačního hnutí prostor dostala, na rozdíl od událostí například protireformačních.

3.2 Katolická reakce

Vysledovat katolickou reakci na vznik a šíření reformačního hnutí ve Veleslavínově kalendáři není jednoduchým úkolem. Jak již bylo řečeno výše, představitelům katolické církve, a to jakéhokoliv postavení, od papežů po biskupy, není v kalendáři věnován příliš velký prostor. Ačkoliv by se dalo předpokládat, že věnuje-li Veleslavín tak velký prostor Lutherovi, jeho životu a myšlenkám, bude podobný prostor věnován i jeho současníkům, a to třeba i kvůli vykreslení jejich negativního obrazu. V případě nejvyšších církevních hodnostářů však nelze dohledat téměř žádné informace. Pro všechny papeže, kterých se tato doba týká, tedy od Julia II. po Řehoře XIII., není v případě jejich života žádná zmínka o jejich činech, která by měla souvislost se situací v Říši. Jedinými skromnými zmínkami v tomto případě zůstávají již zmiňovaná věta u zápisu o smrti Julia II., za jehož působení začal kázat Martin Luther, a zpráva o konci tridentského koncilu vázaná k postavě Pia IV. Je otázkou, z jakého důvodu se o jejich chování Veleslavín nezmiňuje. Těžko to lze svalit na nedostatek pramenů, kterých měl jistě

¹³³ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 289.

dostatek, a ačkoliv často pracuje s protestantskými autory i oni si byli vědomi toho, jak na ně protistrana reaguje. Veleslavín zároveň dobře věděl, co se na papežském stolci děje, znal všechny dobové papeže a zároveň znal i jejich postup např. vůči Lutherovi, později věděl o jednáních tridentského sněmu atd. K propojení těchto událostí s osobnostmi papežů však v zápisech nedochází. To pouze potvrzuje hypotézu o tom, že životy katolických představitelů nejsou v kalendáři uvedeny zkrátka proto, že je jednoznačně straněno protestantskému hnutí, což potvrzuje kvantitativní i kvalitativní analýza kalendáře.

Dalším zdrojem informací by mohly být zápisy, které se věnují průběhu jednotlivých zasedání tridentského koncilu, jenž probíhal mezi lety 1545 až 1563. K těmto zasedáním se v kalendáři nachází celkem čtyři zápisy. Ačkoliv je to církevní sněm, kterému je věnován největší počet zápisů, žádné bližší informace Veleslavín neuvádí. Již první zmínka o něm je velice stručná:

„Léta M. D. XLII. Papež Pius III. k tomu dni rozepsal a položil concilium aneb obecný sbor a sněm duchovních / a legáty své poslal do Trientu. Sleidan.lib.15.“¹³⁴

Jedinou zprávou o jeho průběhu je pak zpráva k roku 1547, v níž se blíže rozepisuje o programu jednání.

„Téhož roku a dne / šestá sesio držána na Trientském concilium, na kteréž rozjímáno bylo, o ospravedlnění člověka / o svobodné vůli / o Božském vyvolení / a o zásluhách dobrých skutkův.“¹³⁵

Již na první pohled je evidentní, že nijak důležitý tento sněm pro Veleslavína nebyl, vezme-li v potaz jaké detaily a zprávy zařazuje do reformačního narativu. Zbylé dva zápisy se už týkají pouze ukončení koncilu a následného rozeslání papežské buly. Je ale zajímavé, že z mnoha jednání Veleslavín zmiňuje právě tyto, v nichž vyniká rozdíl mezi Lutherovými názory a katolickou církví.

¹³⁴ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 429.

¹³⁵ Tamtéž, s. 25.

Posledními zápisy, které nesou informace k tomuto tématu, jsou ty, které zmiňují katolické teology té doby. V kalendáři se nachází pouze jeden zápis, který nese bližší informace o rozpravách mezi Johannem Eckem a Andreasem Karlstadtem.

„Léta M. D. XIX. Začalo se hádání v Lipsstě D. Jana Eccia, s Ondřejem Karlstadyem, o svobodné vůli člověka. Potom s Lutherem o přednosti papeže římského a odpustcích. Bucholcer.“¹³⁶

Tato skromná zmínka je jedinou rozšiřující informací k osobě Johanna Ecka, jelikož další zápisy, které se ho týkají, jsou již na informace skoupé. Nalezneme tam pouze zmínku: „míval mnoho činiti s Lutherem.“¹³⁷ Veleslavín mlčí i v případech dalších osobností katolické strany jako například v později datovaném zápise o Ignáci z Loyoly:

„Léta M. D. LVI. V Pátek posledního dne července, v hodinu první po východu slunce / umřel v Římě Ignatius Loiola Hispanus, první původ a otec bratří z Tovaryšstva Ježíšova. Živ byl LXV. Neb se narodil léta M. CCCC. XCI. za kralování Ferdinanda a Izabely králův hispánských, v té krajině, kteráž jest při horách Pyrenejských...“¹³⁸

3.3 Šíření reformace skrze říšskou šlechtu

Dalším důležitým faktorem je šíření Lutherových myšlenek skrze prostředí říšské šlechty. Jelikož byla tato skupina v práci již jednou analyzována, bylo možno vytvořit seznam jednotlivých zmínek o narození a úmrtí, které se vyskytují v měsíci lednu, a ty analyzovat. Takto jsem zvolil vzorek k analýze ze dvou důvodů. Zaprvé se jedná o nejpočetnější skupinu zápisů a za druhé je potřeba vnímat, že Veleslavín musel osobnosti do kalendáře nutně selektovat, a tím vybraným osobnostem prokázat jistý stupeň úcty. Zároveň je potřeba vnímat i ten fakt, že chtěl tyto vybrané osobnosti zvěčnit a také o nich poučit pražskou měšťanskou vrstvu.

¹³⁶ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 353.

¹³⁷ Tamtéž, s. 573.

¹³⁸ Tamtéž, s. 410.

V měsíci lednu se takto zvolené zápisy týkají celkem jedenácti zástupců říšské světské šlechty žijící v době reformačního hnutí (takových je drtivá většina), konkrétně se jedná o tyto osobnosti: *Ludvík vévoda Württemberský*¹³⁹; *Jáchym II. markrabě Braniborský*¹⁴⁰; *Fridrich III. kurfiřt Saský*¹⁴¹, *Kryštof vévoda Meklenburský*¹⁴²; *Eberhard syn vévody Württemberského*¹⁴³; *Jan Fridrich II. vévoda Saský*¹⁴⁴; *Albrecht II. Alcibiades markrabě Braniborský*¹⁴⁵; *Jan*

¹³⁹ Ludwig III. von Württemberg (1554–1593); Alberti, von, "Ludwig III." in: Allgemeine Deutsche Biographie 19 (1884), S. 597-598 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd100655378.html#adbcontent>

¹⁴⁰ Joachim II. Hector (1505-1571); Schultze, Johannes, "Joachim II." in: Neue Deutsche Biographie 10 (1974), S. 436-438 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118557556.html#ndbcontent>

¹⁴¹ Friedrich III. von Sachsen (1463-1525); Schubert, Friedrich Hermann, "Friedrich III." in: Neue Deutsche Biographie 5 (1961), S. 568-572 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd11853579X.html#ndbcontent>

¹⁴² Christoph von Mecklenburg (1537-1592); Maybaum, Heinz, "Christoph" in: Neue Deutsche Biographie 3 (1957), S. 247 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd104183292.html#ndbcontent>

¹⁴³ Eberhard von Württemberg (1545-1568); syn Christoph von Württemberg (1515-1568)

¹⁴⁴ Johann Friedrich II. (1529-1595); Klein, Thomas, "Johann Friedrich II." in: Neue Deutsche Biographie 10 (1974), S. 530 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd100031900.html#ndbcontent>

¹⁴⁵ Albrecht Alcibiades (1522-1557); Guttenberg, Erich Freiherr von, "Albrecht Alcibiades" in: Neue Deutsche Biographie 1 (1953), S. 163 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118647776.html#ndbcontent>

Saský¹⁴⁶; Arnošt I, Lüneburský¹⁴⁷; Jáchym Fridrich kurfiřt a markrabě Braniborský¹⁴⁸; Jan Jiří markrabě Braniborský¹⁴⁹.

Není obsahem podrobně vylíčit životní peripetie všech těchto zástupců říšské šlechty. Již na první pohled si ale lze všimnout vzorce v oblastech, z nichž jsou zástupci vybíráni. Primární úlohu, jak už bylo zmíněno výše, hraje Sasko. Při bližším pohledu na všechny tyto šlechtice a jejich konfesní příslušnost zjišťujeme, že se ve všech těchto případech jedná o luterány, ať už v první či druhé generaci. Většina ze zápisů je velmi stručná a neobsahuje velkou míru detailů. Je však zajímavé podívat se na zmínky u některých z těchto šlechticů, především těch, kteří sami byli prvními protestanty v rodinách. Prvním z nich je postava Saského kurfiřta Fridricha III.

„Léta M. D. XXV. Tři dni před pozdvižením sedlského lidu v říši, umřel Fridrich III., přímím Moudrý / kníže a kurfirst saský. Ten academiam, to jest učení Wittemberské Léta M. D. II. vyzdvihl a nikdy se neženil... ale hlas svůj dal Karlovi Králi Hispánskému, a jiné také k tomu, aby ho volili přivedl. Za to když mu Legáti Karlovi dáti chtěli XXX. tisíc zlatých, pustil mezi dvořany a služebníky své rozdati / odpověděl: Chtějí-li necht' vezmou / ale však ať o tom vědí, že žádný zejtra při mém dvoře nebude / kdož třebas jeden zlatý přijme...“¹⁵⁰

¹⁴⁶ Johann von Sachsen (1498-1537); Johann der Jüngere, Indexeintrag: Deutsche Biographie, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd136293662.html> [27.04.2020].

¹⁴⁷ Ernst I.; Friedland, Klaus, "Ernst" in: Neue Deutsche Biographie 4 (1959), S. 608 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118810944.html#ndbcontent>

¹⁴⁸ Joachim Friedrich (1546-1608); Schultze, Johannes, "Joachim Friedrich" in: Neue Deutsche Biographie 10 (1974), S. 438-439 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd117677256.html#ndbcontent>

¹⁴⁹ Johann von Brandenburg-Küstrin; Schultze, Johannes, "Johann" in: Neue Deutsche Biographie 10 (1974), S. 476 f. [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd102111553.html#ndbcontent>

¹⁵⁰ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 9.

Máme zde tedy vykreslený pozitivní obraz člověka, který je nakloněn podpoře vzdělanosti a také člověka skromného a zásadového. Ačkoliv v tomto případě není Luther přímo jmenován, čtenáři muselo být toto propojení jasné, navíc byl Fridrich zmiňován ve vazbě s Luthe-rem v jiných zápisech, jako například v souvislosti se zaručením bezpečnosti pro Luthera při jeho cestách po Říši.

*„... Ale Fridrich kurfirst saský, věda že od císaře do achtu dán bude / poručil některým svým nejvěrnějším zemanům / aby Luthera na cestě přejali / a na zámek Wartberg blízko Isen-
nachu tajně dovedli / kdež on kryl se okolo desíti měsíců...“¹⁵¹*

Zde se Veleslavín jasně přiklání na stranu saského kurfiřta a schvaluje jeho postup při vzepření se císaři. To je pro Veleslavína nepříliš typické, jelikož se téměř vždy snaží zachovávat loajalitu k císaři. V tomto případě však líčí Fridricha Saského jako statečného zastávce Luthe-rova učení.

Dalším příkladem může být Joachim II. markrabě Braniborský, který konvertoval za svého života k Lutherově učení. O něm Veleslavín píše jako o pánu „*dobrotivém a štedrém*“. Ani v jednom z příkladů nelze hovořit o kritice náboženství, v jednom z příkladů, který již byl jmenován výše, se i píše o „*proměnách v náboženství*“. Pokud se někde dá hovořit o kritice, jednalo se o světské záležitosti jako například opilství u Jana Jiřího Saského.

„Léta M. D. XXXVII. Umřel v Drážďanech Jan kníže saské ... Byl opilec / a žádného dědice nepozůstavil. Manželka jeho Alžběta Filipa lantgrabí z Hes sestra, říkávala / že by ráda věděla, jakou ta Paní kratochvíli má, jejížto manžel někdy jest strážlivý.“¹⁵²

3.4 Císařská a říšská politika

Posledním důležitým bodem v zachycení dějin reformačního hnutí skrze Veleslavínův kalendář je potom snaha vysledovat důsledky vzniku tohoto hnutí v politické rovině skrze zá-
pisy o činech císařů a jednotlivých říšských sněmech. Zároveň do této kapitoly patří i konflikty

¹⁵¹ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 231.

¹⁵² Tamtéž, s. 21.

mezi jednotlivými říšskými šlechtici, jak již bylo naznačeno výše na příkladu Šmalkaldské války.

První z císařů, kterého se tato tematika týká, byl Maxmilián I. V rejstříku se však žádný zápis s touto tematikou u jeho hesla nenachází. Je však zmíněn v zápise k roku 1518, který popisuje jednání říšského sněmu v Augsburgu. Jedná se v podstatě o zachycení prvotní snahy o zastavení šíření Lutherových myšlenek v Říši. Ačkoliv s tím Veleslavín, vzhledem k pozdějším zápisům, zřejmě nesouhlasil, zachytil to jakožto historický okamžik. Navíc slova o zastavení Lutherových myšlenek nejsou slova autora, nýbrž citace císaře Maxmiliána.

„Léta M. D. XVIII. Císař Maximilián I. poslední sněm říšský držel v Augšpurce / na němž přítomni byli všickni kurfirstové, kromě krále českého. Tu nejprvé jednati se začalo o tom, co před sebe Martin Luther vzal, a o jeho učení / a císař tohoto dne psaní učinil tu papeži Římskému / aby hned, při začátcích toho zlého, lékařství obmysli / prvé nežby se dále rozneslo a rozmohlo, poněvadž nebezpečno s tím odkládati. Což tu koli nařídí, že on císař to schválí / a aby po vši říši zachováno bylo, k tomu přivede...“¹⁵³

Říšskou politiku císaře Karla V. lze v kalendáři shrnout téměř bez výjimky pod heslo Šmalkaldská válka. Její celistvé vyličení bere v potaz tři hlavní aktéry – císaře Karla V., Mořice Saského a Jana Fridricha Saského. V případě císaře je důraz dán hlavně na události roku 1547, dobytí Wittenbergu, zřejmě jakožto symbolu působení Martina Luthera. Mnohem zajímavější jsou však zmínky z let 1540 a 1545 o dalších říšských sněmech, které tomuto konfliktu předcházely. Jsou to jedny z mála záznamů, které se týkají protireformačních opatření v Říši a zachycují atmosféru náboženské nejistoty.

„Léta M. D. XL. V neděli před Hromnicemi král Ferdinand vyjel z Prahy do říše na sněm / kterýž se v městě Haganoa řečeném na místě císaře Karla V. bratra svého držeti měl / kdežto nejvíce o náboženství, a o pokoj mezi knížaty říšskými jednáno bylo...“¹⁵⁴

¹⁵³ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 418.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 59.

„Léta M. D. XLV. Sněm byl říšský v Augšpurce / na nějž Císař Karel V. přijel s vojskem. Přední artikul byl, že císař toho dne žádal od stavů říše / aby se concilium trientském poddali, a to vše, což se na něm nařídí a zavře, strany náboženství a víry, bez odporu přijali. Byli na témž Sněmě ...“¹⁵⁵

Podstatnou zmínkou je i zápis, který se váže ke sněmu roku 1555, na němž bylo předchozí období náboženských konfliktů ukončeno.

„Léta M. D. LV. Král Ferdinand, na místě císaře Karla bratra svého, sněm začal v Augšpurce / kterýž trval až do měsíce září. Na něm mezi jinými Artikuly, snešeno a zavřino / aby žádný z knížat, hrabat a měst říšských za příčinou náboženství a konfesi augšpurské válkou utiskán nebyl. Sleidan.“¹⁵⁶

Působení Ferdinanda I. již bylo zmíněno v souvislosti účasti na říšských sněmech a v podstatě nic jiného již kalendář v souvislosti s Říší neuvádí. Jelikož byl zároveň českým králem, je jeho život líčen hlavně v souvislosti s českými zeměmi. Veleoslavín zachycuje jeho mandát vydaný pro českou šlechtu, aby podpořila císařské vojsko ve Šmalkaldské válce. To vedlo k prvním nepokojům v zemi a protestům proti císaři. Jejich potrestání však v kalendáři zachyceno není.

„Léta M. D. XLVII. Král Ferdinand rozeslal otevřené mandáty po království českém / přikazuje všechněm stavům, aby Knížeti Maurycovi na pomoc táhli proti Hanušovi Fridrychovi ...“¹⁵⁷

V případě Maxmiliána II. bychom již podobné zmínky hledali marně. A poslední dva zápisy se týkají až vlády Rudolfa II. Opět se jedná o dva říšské sněmy, první ve Špýru a druhý v Augsburgu.

¹⁵⁵ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendář hystorycký*, s. 539.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 67.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 27.

„Léta M. D. LXX. Sněm Říšský ve Špejru držán, na němž od stavů s. říše zavřino, který by potentát z cizích zemí vojsko ... Obnoven také a stvrzen pokoj náboženství...“¹⁵⁸

„Léta M. D. LXXXII. Císař Rudolf II. přijel toho dne do Augšpurku na sněm říšský. Rokováno mezi jinými obecnými věcmi o bouřku, kteráž se zběhla v Achu mezi měšťany a úřadem / z příčiny rozdílného náboženství.“¹⁵⁹

Je tedy evidentní, že Veleslavín byl o situaci v Říši velice dobře informovaný, znal průběh důležitých reformačních i protireformačních opatření, avšak ne všechny do kalendáře zařadil. Ze všech zápisů je vidět loajalita k císaři, která provází všechny tyto zápisy i přes rozdílné náboženské vnímání. Je zcela evidentní, že přednost dostávají spíše a osobnosti spojené s reformací a průběh protiopatření je spíše naznačen. Zde si můžeme klást otázku, z jakého důvodu tomu tak bylo. Domnívám se, že velkou roli bude hrát jednak jeho osobní loajalita k císařského/královskému majestátu, ta byla nezpochybnitelná a Veleslavín v žádném ze zápisů vladaře nekritizuje. Druhým faktorem bude jistě jeho náboženské přesvědčení, které ho vedlo při výběru témat. A třetím faktorem mohla být i aktuálnost tématu, v tom smyslu, že katolická reakce vedoucí ke změnám uvnitř katolické církve byla ve větší míře prosazována až po konci Tridentského koncilu a naplno se začala projevovat až v druhé polovině šestnáctého století a poté dále ve století sedmnáctém. Je tedy možné, že tyto události již pro jejich aktuálnost Veleslavín do kalendáře neřadil. Této tezi nahrává i ten fakt, že většina zápisů v kalendáři pochází z Veleslavínem citované pramenné základny a jeho osobní přínos k těmto zápisům je spíše ve formě jejich revize, či polemiky s nimi. Pouze malá část zápisů je bez uvedeného zdroje, což může a nemusí označovat za původce přímo Veleslavína.

¹⁵⁸ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký*, s. 280.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 353.

4 Závěr

Jak už jsem naznačil v úvodu, ideovým základem pro mou diplomovou práci byl článek věnovaný prvním historickým kalendářům, publikovaný v roce 1982 v *Acta universitatis carolinae*. Tento článek je prvotní sondou analýzy témat a zápisů obsažených v kalendářích, proto jsou některé závěry, se kterými autorky přichází, poněkud nepřesné.

Důležitým prvním krokem pro úspěšnou obsahovou analýzu, bylo zúžit zkoumaný vzorek zápisů, proto jsem se zaměřil pouze na lednové a únorové zápisy. Při bližším zkoumání menšího počtu zápisů bylo možno vytvořit základní schéma zápisů, které kalendář obsahuje. Tedy bereme-li v potaz personální stránku kalendáře, můžeme ho rozdělit podle sociální stratifikace vlastní již autorově době do následujících skupin: panovník (králové/císaři), říšská šlechta, domácí šlechta, duchovenstvo, měšťané, učenci/umělci. Ukazuje se při tomto členění, že personalistický pohled na dějiny, byl pro autora kalendáře určující. Většina ze sledovaných zápisů je psána formou zprávy, pojednávající o některé z osobností. Zápisy týkající se těchto skupin jsou potom odlišné po obsahové i formální stránce, v závislosti na jejich roli ve společnosti, význam a Veleslavínův postoj k nim.

Veleslavín jednoznačně projevuje největší míru úcty a loajality jednotlivým panovníkům. To se projevuje nejen očividným způsobem skrze volbu slov, ale například i délkou zápisů nebo mírou detailnosti. Zároveň jsou také jednou z nejpočetnějších skupin. Jeho náklonost k této skupině se projevuje i tím, že téměř v žádném z případů nenacházíme kritiku a pokud ano, jedná se o kritiku osobnosti, nikoliv funkce. Při pohledu na geografické ukotvení těchto zápisů se ukazuje, že největší zastoupení mají osobnosti českých králů a císařů. V míře zastoupení a detailnosti zpráv, se jim vyrovnají pouze panovníci nejbližších státních celků, tedy polští a uherští králové. Zbytek evropských panovníků je odbýván velice povrchními zprávami a rozhodně není jejich život pokryt tolika zápisy. Vysvětlit si to lze zcela logicky Veleslavínovým zájmem o domácí dějiny a nedostatkem pramenů k vzdálenějším oblastem. Je možné v tomto revidovat závěry zmiňované studie, která přichází s tím, že žádná ze zemí není preferovaná a největší prostor dostávají určití panovníci (Jiří z Poděbrad, Karel IV., Zikmund Lucemburský...). Co se týče druhého vydání kalendáře, je většina zpráv situována spíše k osobnostem 16. století než k zmíněným osobnostem, ačkoliv nepopírám, že jsou v kalendáři hojně zastoupeny

V případě duchovenstva, jakkoliv vysoko či nízko postaveného, se setkáváme se strohostí, omezenou pouze na několik málo nutných slov, a to i v případě tak důležitých osobností

jako byli papežové. Jeho odměřenost a strohost, vzhledem k tomu, jak detailně líčí život reformátorů, považuji za jeden ze znaků konfesního zaměření kalendáře.

Skupina měšťanů a vzdělanců nebyla v práci blíže analyzována, jelikož tyto zápisy nejsou dostatečně podrobné. Evidentní však je Veleslavínovo zaměření na své domácí prostředí pražských měst a zdejší univerzity.

Takto strukturovaný vzorek je pak popisován téměř totožnými druhy zápisů, tedy zápisy o narození či úmrtí, sňatky, jmenování do úřadu a zápisy, které by se daly shrnout pod pojem „životní události“. Poslední skupina je velice nehomogenní a její obsah je rozdílný u každé z vrstev, tedy jiné informace nalezneme u králů a císařů a jiné u papežů. V této části práce jsem se pokusil dokázat na některých zápisech, že konfese byla důležitým měřítkem pro délku a vyznění zápisů. S touto tezí jsem posléze pracoval v druhé kapitole.

Skrze zmínky o jednotlivých geografických oblastech se mi podařilo vytvořit základní rámec Veleslavínovy prezentace světa kolem sebe. Jednalo se mi především o to dokázat, že s rostoucí vzdáleností klesá počet zápisů. Tento rámec se mi jeví jako poměrně široký, jelikož Veleslavín byl dobře informovaný o probíhajících objevných plavbách, z kalendáře však není evidentní, jak podrobné informace měl.

Dalším z cílů bylo vysledovat jeho postoj k ostatním náboženstvím a konfesím. Nejdůležitěji byl sledován příběh Martina Luthera, který Veleslavín detailně zachytil. V zápisech pojednávajících o jeho životě lze vystopovat především dějiny reformace. Výsledkem analýzy tedy je, že Veleslavín měl k luteránství velice pozitivní vztah. V žádném z případů ho nehodnotí hanlivě a nezavrhuje jej, což je také ovlivněné tím, že spousta z jeho pramenů ke kalendáři pochází z prostředí Wittenberské univerzity a obecně luteránského učeneckého okruhu.

Poměrně nečekaným zjištěním bylo, že konfese mohla hrát roli ve výběru popisovaných říšských šlechticů, což se minimálně na sondě k měsíci lednu ukazuje. Všichni šlechtici zmiňovaní v lednových zápisech se ve výsledku ukázali jako vyznávající „augsburské vyznání“. V zápisech se též objevuje jejich hodnocení, kde i osobnost blízkou Martinu Lutherovi, jako byl Fridrich III. Saský, hodnotí jako „zbožného a statečného muže“. V případě konvertitů tuto událost shrnuje jako „změnu v náboženství“ a nijak je neodsuzuje. Tomu, že se Veleslavín více zajímal o protestantství svědčí i to, že cokoliv, co by se jen týkalo protireformačních opatření v říši, je vykládáno povrchně a bez jakéhokoliv detailu.

5 Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Kalendař hystorycký : krátké a summownj poznamenánj wssechněw dnůw gednohokaždého měsýce, přes celý rok : k nímžto s doloženjm let bud'to od stwořenj světa, aneb od narozenj Božjho, přidány gsau wjry a paměti hodné historyae, w rozličných proměnách a přjhodách, sstiastrných y nesstiastrných weselých i smutných, obecných i osobních yak w ginných národech a zemjch, tak obzwlásstně w slawném národu a Králowstwj Českém, zběhlých : napřed položeny gsau Genealogiae ... pracý a nákladem Danyele Adama z Weleslawjna. [W Praze] : nákladem M. Danyele Adama z Weleslawjna, 1590. [x, liv], 636, [xlii] s, il, 2; dostupný z <http://knihomol.phil.muni.cz/dl/oldbooks/kalendar-hystorycky-adam-z-veleslavina-d-1590-49535>*

Sekundární literatura

BENEŠ, Zdeněk: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*. Praha, 1993.

HLAVÁČEK, Petr: *Kacířská univerzita: osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*. Praha, 2013.

HRDLIČKA, Josef: *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*. České Budějovice, 2013.

KNOZ, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa*. Praha, 2008.

KOPECKÝ, Milan: *Daniel Adam z Veleslavína. Studie s ukázkami díla Veleslavínova*. Praha, 1962.

KUTNAR, František; MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, 2007.

MILLER, Jaroslav: *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha, 2012,

POLIŠENSKÝ, Josef: *České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie*. Praha, 1963.

SOERGEL, Philip M.: *Miracles and the Protestant Imagination: The Evangelical Wonder Book in Reformation Germany*. Oxford, 2012.

TRUHLÁŘ, Antonín; HRDINA, Karel; HEJNIC, Josef: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*. Praha, 1966-2011.

VONDRA, Roman: *Osobnosti české historie*. Praha, 2009.

Články/Kapitoly z knih

BENEŠ, Zdeněk: *K některým metodologickým problémům české předbělohorské historiografie*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 9.

BOHATCOVÁ, Mirjam – HEJNIC Josef, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny (1578-1620)*, In: *Folia Historica Bohemica* 9, 1985, s. 291-388.

DOLEŽALOVÁ, Markéta: *Jezuitská cenzura v Kalendáři historickém Daniela Adama z Veleslavína*. In: PETRBOK, Václav (ed.); LUNGA, Radek (ed.); TYDLITÁT, Jan (ed.): *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.-29.5.1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice, 1999, s. 356-363.

FEJTOVÁ, Olga: *Veleslavínův kalendář historický z majetku pražského rodu Dvorských z Gryfů Hory*. In: *Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků* 15. Praha, 1998, s. 97-124.

HOLASOVÁ, Andrea: *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611)*. In: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000. České Budějovice 5.-6. prosince 2000 / České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*, 2001, s. 35-69.

HOLÝ, Martin: *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a první třetině 17. století*. In: *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav AV ČR 21, (2005,) s. 111-210.

HOLÝ, Martin: *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a prvních desetiletích 17. století*. In: *HOP. Historie - Otázky - Problémy*. 1, č. 1 (2009), s. 13-34

KUBŮ, Naďa – PICKOVÁ, Dana, *Historické kalendáře v českém humanistickém dějepisectví*. In: *Historický obzor* 3, 1992, č. 10, s. 286-293.

MALÝ, Zdeněk: *Kronika Mistra Vavřince z Březové v českých humanistických kalendářích*. In: *Časopis národního muzea* CXXIX. Praha, 1960.

ŠTĚPINOVÁ, Naďa; VAIGENDOVÁ, Dana: *První české historické kalendáře*. In: *Acta universitatis Carolinae – Philosophica et Historica* 5, 1982, č. 5, s. 25-37.

Online zdroje

Allgemeine Deutsche Biographie, dostupné z <https://www.deutsche-biographie.de/>, [cit. 03.05.2020].

Neue Deutsche Biographie, dostupné z <http://www.ndb.badw.de/>, [cit. 03.05.2020].

Biographie Portal, dostupné z <http://www.ndb.badw-muenchen.de/>, [cit. 03.05.2020].

6 Resumé

This diploma thesis aims to analyze the spectrum of topics contained in Veleslavín's Historical calendar from 1590. For this analysis was created a sample of entries from two months of January and February. The aim was to create a list of topics, that this calendar includes and analyze them from three perspectives: personal, geographical and religious. Another aim of this thesis was to analyze Veleslavín's attitude to Reformation movement, the personality of Martin Luther, spreading of his teaching etc. The aim was also to prove, that confession played a role in selection of personalities.

Anotace

Jméno a příjmení:	Michal Bárta
Fakulta:	Filozofická fakulta
Katedra:	Katedra historie
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph. D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Obsahová analýza Veleslavínova Kalendáře historického
Název v angličtině:	Content Analysis of Veleslavín's Historical Calendar
Anotace:	Práce se zabývá analýzou obsahu zápisů dvou kalendářních měsíců ledna a února. Dalším cílem bylo vysledovat Veleslavínovo vnímání reformačního hnutí a dění v říši během 16. století.
Klíčová slova:	Veleslavín, historický kalendář, obsahová analýza, 16. století, Svatá říše římská
Anotace v angličtině:	Thesis aims to analyze entries in Veleslavín's Historical Calendar, his perception of Reformation movement and events in Holy Roman Empire during 16th century.
Anglická klíčová slova:	Historical Calendar, content analysis, 16th century, Veleslavín's calendar, Holy Roman Empire
Rozsah práce:	82 normostran
Jazyk práce:	Čeština